

FERENCZY MÚZEUMI
CENTRUM

RÉGÉSZETI KUTATÁSOK
PEST VÁRMEGYÉBEN

FOLYÓ SZELI KETTÉ

A RIVER RUNS
THROUGH IT

ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES
IN PEST COUNTY

RÉGÉSZETI KUTATÁSOK
PEST VÁRMEGYÉBEN

*FOLYÓ
SZELI
KETTÉ*

A RIVER RUNS
THROUGH IT

ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES
IN PEST COUNTY

Március 6. csütörtök

08:00 – 09:00	Érkezés és regisztráció Poszterkiállítás berendezése
09:15	Köszöntő beszéd Borbély-Tardy Anna igazgató

I. Szekció

Levezető elnök: **Ecsedy István**

09:20 – 09:35	Markó András – Zandler Krisztián – Péntek Attila A Galgagyörk melletti Csonkás-hegy levéleszközös ipara
09:35 – 09:50	Rajna András Másvilág – Temetkezések és rituális tevékenységek a késő rézkorban
09:50 – 10:05	Patay Róbert A Harangedény-kultúra temetkezései Szigetszentmiklós határában: régebbi és újabb eredmények
10:05 – 10:20	Kulcsár Gabriella A bronzkor évszázadai – az elmúlt évtizedek kutatásai Pest vármegyében
10:20 – 10:35	Váczai Gábor Tipikusan atipikus korai urnamezősök: késő bronzkori temetkezési formák Telki és Tököl határából
10:35 – 10:45	Vita
10:45 – 10:55	Kávészünet

II. Szekció

Levezető elnök: **Bartus Dávid**

10:55 – 11:10	Mogyorós Péter Egy középső vaskori közösség és kapcsolataik, Abony-Blaskó példája
11:10 – 11:25	Bózsai Anikó Hagymafejes fibulák és veretes övek nem a viseletnek megfelelő helyen, késő római sírokban
11:25 – 11:40	Hüse Asztrik Bronz „Iovacska”. Egy római kori kisplasztika saját korában és másodlagos szerepe egy avar temetkezésben
11:40 – 11:55	Sáró Csilla Fibula viselési szokások északkelet-pannóniai kora császárkori sírok tükrében

11:55 – 12:10	Juhász Lajos Barbaricum pénzpek Pest vármegyéből
12:10 – 12:30	Vita
12:30 – 13:30	Ebédészünet
III. Szekció Levezető elnök:	Vida Tivadar
13:30 – 13:45	Tóth János Attila A folyó, ami átszel, összeköt, pusztít és megőriz: folyami régészeti kutatások és szigetológia a Szigetzugban
13:45 – 14:00	Antoni Dániel – Jászberényi Mónika – Nagy Balázs Újszilvás – egy különleges népvándorlás kori lelőhely Pest vármegyében
14:00 – 14:15	Berta Norbert – Földesi Anna – Gulyás Bence – Major Péter Avar kori temető Nagykőrös határából
14:15 – 14:30	Básti Zsófia A budakalászi avar kori temető textilmaradványai
14:30 – 14:45	Décsi Enikő <i>A ló hátán van a földi mennyország.</i> Avar kori lovas temetkezések Szentendre belvárosából
14:45 – 15:00	Vita
15:00 – 15:15	Kávészünet
IV. Szekció Levezető elnök:	Laszlovszky József
15:15 – 15:30	Giedl Dániel Beszámoló a Csévharaszt – Nyárfa-dűlő lelőhelyen végzett terv- ásatás eredményeiről, különös tekintettel az 1. számú honfoglalás kori temetkezésre
15:30 – 15:45	Füredi Ágnes A koordinátákon túl – a honfoglalás – és kora Árpád-kori lelőhelyeken végzett felszíni leletgyűjtés tanulságai Pest vármegyében
15:45 – 16:00	Rácz Laura Ceglédberceli tatárjárás kori kincslelet
16:00 – 16:15	Nagy Balázs Pest vármegyei kincshorizont a mohácsi csata évéből
16:15 – 16:30	Vita
18:00	A Folyó szeli ketté című kiállítás megnyitója

Március 7. péntek

08:30–09:00	Érkezés és regisztráció
V. Szekció Levezető elnök:	Czifra Szabolcs
09:00 – 09:15	Markó András – Gasparik Mihály – Zandler Krisztián Pécel, gyapjas orrszarvú darabolóhely feltárása
09:15 – 09:30	Fábián Szilvia – Marton Tibor – Rajna András – Csippán Péter – Daróczi-Szabó Márta – Priskin Anna – Balogh Árpád – Jakucs János – Klinga Flóra Rejtett horizontok: a késő rézkori társadalmak mindennapi és szimbolikus életének értelmezési lehetőségei a Kárpát-medencében
09:30 – 09:45	Tóth-Vásárhelyi Máté A folyó vaskori urai. Az Érd – battai lelőhelycsoport kora vaskori leletanyaga
09:45 – 10:00	Soós Roland Egy késő vaskori telep Üllő határában
10:00 – 10:15	Vita
10:15 – 10:30	Kávészünet
VI. Szekció Levezető elnök:	Kulcsár Valéria
10:30 – 10:45	Boruzs Katalin Adalékok Visegrád kora és középső császárkori településtörténetéhez
10:45 – 11:00	Simon Bence Újabb római koros kutatások a Pilisi-medence területén 2023-2024
11:00 – 11:15	Szebenyi Tamás Üllő 5–9. lelőhely import kerámiaanyagának jelentősége a szarmata-római kereskedelem kutatásában
11:15 – 11:30	Farkas Zoltán Avar telep Nagytarcsa határában
11:30 – 11:45	Vita
11:45 – 13:00	Ebédészünet

VII. Szekció

Levezető elnök: **Rácz Tibor Ákos**

13:00 – 13:15	Czajlik Zoltán – Rupnik László – Reményi László <i>Pars pro toto.</i> Légit régészeti kutatások Pest vármegyében
13:15 – 13:30	Lukács Nikoletta – Csergő Ákos – Panyik-Görfői Mónika – Nagy Nándor Norbert – Piroska Eszter – Szűcs Melinda Régészet kötött pályán. A Budapest-Belgrád vasútvonal régészeti kutatásának előzetes eredményei
13:30 – 13:45	Mészáros Máté Az Árpád-kori Eben falu – település részletek Törökbálint területéről
13:45 – 14:00	Csepregi Horváth Dóra A Síbrik-dombi ispánsági vár kétosztatú palotaépülete
14:00 – 14:15	Kováts István – Tóth Erik – Viski Gábor Hadiesemények Visegrádon a 16-17. században. Konfliktusrégészeti megközelítések
14:15 – 14:30	Vita
14:30 – 14:45	Kávészünet

VIII. Szekció

Levezető elnök: **Buzás Gergely**

14:45 – 15:00	Kovács Zoltán Solymár-Remeteszőlős lelőhely iparrégészeti objektumainak összehasonlító elemzése
15:00 – 15:15	Kudó István – Lukács Nikoletta – Nagy Nándor Norbert – Pánya István – Rácz Tibor Ákos Kiskunlacháza középkori régészeti emlékeinek kutatása
15:15 – 15:30	Felber Zsombor Galgahévíz középkori fémleletei – egy kivételesen gazdag lelőhely Pest vármegyében
15:30 – 15:45	Rékasi Borbála Fémleletek a középkori Hernád településről
15:45 – 16:00	Bebők Bálint Kertkultúra Vácon
16:00 – 16:15	Vita
16:30 – 16:40	Zárszó

Március 6. csütörtök

I. Szekció

Markó András¹ – Zandler Krisztián² – Péntek Attila³
A Galgagyörk melletti Csonkás-hegy levéleszközös ipara

¹ Szegedi Tudományegyetem Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar,
Régészeti tanszék

² Ferenczy Múzeumi Centrum

³ Civil kutató

A Galga völgyében már több mint húsz éve ismertek a neandervölgyi emberek korára, a középső paleolitikumra datálható felszíni szórványleletek. Az egyik elsőként azonosított és kezdetben egy Sajóbábony melletti leletanyag nyomán „Bábonyien” iparba sorolt lelőhely a Galgagyörktől délre fekvő Csonkás-hegy tetején került elő. A jellegzetes kőeszköz típusok (elsősorban aszimmetrikus, kétoldali megmunkálású kések és kis kerek vakarók), az általában kvarcporfirként, újabban metariolitként azonosított bükki eredetű kőeszköz-nyersanyag és az obszidián felszíni előfordulása együttesen részletesebb kutatásokat tett szükségessé.

2008-ban és 2018-ban lehetőségünk volt kis szondákkal ásatást végezni a lelőhelyen. Az eredmény meglepő volt: a teljesen bolygatatlan leletes szintben a bábonyi jellegű ipar helyett egy teljesen új, eddig fel nem ismert régészeti leletanyag eszközeit tártuk fel.

Ennek egyik látványos jellemzője a felszínről is ismert távoli eredetű nyersanyagok mellett a gyenge minőségű, pattintással nehezen megmunkálható helyi hidrokvarcit és az andezit felhasználása, ami arra utal, hogy az itt eszközöket készítő embereknek nem voltak információik a környék jobb minőségű kőeszköz-nyersanyagairól. Ez alapján a keleti irányból először erre a vidékre vetődő embercsoport régészeti hagyatékaként azonosítottuk a feltárás anyagát.

A régészeti tipológia oldaláról az ásatási anyagból hiányoznak a bábonyi eszköztípusok, azaz elmondható, hogy a nyolcvanas években felismert régészeti egységet több bükki és cserhádi próbafeltárás ellenére is pusztán a felszíni leletek nyomán ismerjük.

Az ásatási leletek ellenben jól illeszkednek egy nagyobb, közép-európai elterjedésű, a középső paleolitikum végére datálható körbe, melyet a levél alakú eszközök jellemeznek. Sajátos nyersanyag- és típusösszetételét az embercsoport „felfedező” vagy „úttörő” jellege határozta meg.

Rajna András¹

Másvilág

Temetkezések és rituális tevékenységek a késő rézkorban

¹ Ferenczy Múzeumi Centrum

A Kárpát-medence késő rézkora az egyik legjobban kutatott időszak az őskori régészetben. Az elmúlt évtizedek nagyberuházásai során feltárt több ezer, a korszakba keltezhető lelőhely anyagának feldolgozása folyamatosan új információkkal gazdagítja a kutatást. A komplex feldolgozások (archeozoológiai, antropológiai, esetenként genetikai vizsgálatok) révén számos új eredmény született, ennek ellenére mégis ez a korszak (a Kr. e. 4. évezred időszaka) hordozza a legtöbb kérdést magában.

Éles kontrasztban áll a leletekben megnyilvánuló innovációs robbanás (a kocsi és az igavonás felfedezése és elterjedése, illetve a másodlagos termékek felhasználásának forradalma) és a lakás körülményeinek láthatatlan volta (a házak régészetiileg megfogható nyomainak hiánya), valamint a leletanyagban uralkodó fémszegénység. Szintén ellentmondásos, illetve aránytalan a reprezentáltsága a temetőknek és telepeknek: a temetők, és a telepen belüli sírok csekély száma nincs arányban a települések számával és az az alapján elképzelhető népesség/lakosság számával. Ebben a folyamatosan változó késő rézkori világban a rézkor korábbi szakaszaitól eltérően kell értelmeznünk a feltárt jelenségeket. A közösség halottairól való gondoskodásának módja megváltozik, a többség régészetiileg megfogható nyom nélkül távozik a túlvilágra. A temetőkben és a telepeken eltemetett egyének „hagyományos” temetése pedig valamilyen különleges jelentőséggel bír. Ezért az egyének mellé helyezett mellékleteket is hasonló fókusszal, azoknak különleges jelentőséget tulajdonítva kell vizsgálnunk. Csakúgy, mint az önállóan eltemetett speciális tárgyak – mint például a budakalászi kocsimodell –, melyek hasonlóan kiemelkedő státuszt hordozhattak. A közösség hitvilágának megértéséhez fontos megvizsgálni a késő rézkori telepeken gyakori rituális tevékenységek megnyilvánulási formáit, a szarvasmarha áldozatokat. Ilyen objektumok nagy számban kerültek elő az elmúlt időszakban a Pest vármegyei ásatásokon. Előadásomban, a késő rézkor kialakulásában fontos szerepet játszó, a mai kutatásban Protobolerázsként emlegetett időszak és a Baden komplexum egyes jelenségeit vetem össze. Célom, hogy a késő rézkori hétköznapiak mellett a vallási, rituális élet speciális vonatkozásait is jobban megismerhessük.

Patay Róbert¹

A Harangedény-kultúra temetkezései Szigetszentmiklós határában: régebbi és újabb eredmények

¹ Ferenczy Múzeumi Centrum

2006 és 2021 között több szakaszban tártam fel Szigetszentmiklós határában a Harangedény-kultúra két temetőjét: A Felső Ürge-hegyi dűlőben és az ún. Ürge-hegyen. A két temető egymáshoz közel, egymástól nagyjából 500 méterre helyezkedik el. Sajnos mindkét temetőt csak részben lehetett feltárni. A két temetőben összesen kb. 250 sír találtunk. Mindkét temető vegyes rítusú volt, előkerültek vázas, szórt hamvas és urnás temetkezések is. A leletanyagok feldolgozása és publikálása folyamatosan zajlik. Előadásomban ennek régebbi és újabb eredményeit szeretném bemutatni, különös tekintettel az abszolút kronológiára és a természettudományos vizsgálatokra. Az utóbbi években több kutatási programnak köszönhetően (pl. HUN-REN Lendület programok) jelentősen megnőtt a Felső Ürge-hegyi, 2006–2007-ben feltárt temetőből származó 14C dátumok száma: jelenleg 15 temetkezésből összesen 23 dátummal rendelkezünk. A dátumok elsődleges elemzése alapján elmondható, hogy a temetőt viszonylag hosszú időn keresztül használták, nagyjából Kr. e. 2500–2000 közötti időszakban. Ezen belül több kronológiai fázis is elkülöníthetőnek látszik. Az Ürge-hegyen feltárt temető részletből egyelőre nem rendelkezünk 14C adatokkal, így a két temető egymáshoz való viszonya bizonytalan. A Felső Ürge-hegyi temető 6 sírjából kerültek elő borostyán ékszerek, sajnos nagyon rossz állapotban. A borostyánok eredetének vizsgálata nyomán a Harangedény kultúra széles, európai kapcsolatrendszerének feltérképezéséhez kaphatunk újabb adatokat.

Kulcsár Gabriella¹

A bronzkor évszázadai – az elmúlt évtizedek kutatásai Pest vármegyében

¹ HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet

Az elmúlt évtizedekben a régészettudományi kutatások során számos új módszer alkalmazásának lehettünk tanúi. Ez olyan távlatokat nyitott az egykori társadalmak megtelepedési szokásainak, társadalmi összetételének, bioszociális viszonyainak vizsgálatában, hogy az új eredmények alapján számos ponton alakult át egy-egy korszakról és régióról alkotott képünk. Az előadásban a bronzkor első felének (Kr. e. 2500–1500) kutatása során tapasztalt változásokat mutatjuk be Pest vármegye Duna bal parti szakaszán, kitekintéssel a tágabb földrajzi régióra is. Az 1990-es évek eleje óta folyó településrégészeti kutatásaink során egy-egy lelőhely vizsgálata mikro-regionális kutatásokkal egészült ki. A Kakucs régiójában végzett kutatások mellett áttekintjük a vármegye területén ismert erődített, központi jellegű településeket, bronzkori földvárakat is. Arra a kérdésre keressük a választ, hogy a Duna mentén

megtelepedő egykori közösségek milyen tágabb Kárpát-medencei és közép-európai kapcsolatrendszerrel bírtak, van-e bármilyen nyoma annak, hogy eljutottak innen távoli vidékekre vagy éppen onnan érkeztek hozzájuk termékek és emberek? Milyen kommunikációs csatornák működtek a bronzkorban és a folyó ketté szelte-e és ezáltal elválasztotta-e a Kárpát-medence egyik legfontosabb átjárójának térségét?

Váczi Gábor¹

Tipikusan atipikus korai urnamezősők: késő bronzkori temetkezési formák Telki és Tököl határából

¹Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Régészettudományi Intézet

Az urnamezős kultúra megjelenésének időszaka, vagyis a Kr. e. 14. század, erősen adathiányos korszak Pest vármegyét tekintve. Kevés és mozaikos információval rendelkezünk a térségből arról, hogy hogyan reagál a helyi késő bronzkori ember az Európa-szerte megfigyelhető fegyverkezési versenyre, hogyan alakulnak át a közösségek az új fegyveres elit dominanciája alatt, hogyan hatnak az életükre az újonnan megjelenő tárgytipusok és innovációk.

Mindezek körülmekintő megválaszolásához kevés két temetkezési hely leletanyaga, de arra mindkettő alkalmas, hogy érzékeltessék annak a hatásnak az erejét, mely átalakította a korábbi késő bronzkori társadalmi és gazdasági kereteket. A nyomot alig hagyó, illetve a pazarlóan gazdag temetkezések egy olyan korszak alkotóelemei, amikor egy-két generáció alatt átalakulnak a háztartások, a fegyverkezési és temetkezési szokások. A „gyors” változás – még mai szemmel nézve is – nagy területet fed le, bronzkori léptékben pedig óriásit: a Morva-medencétől, a Bécsi medencén és a Bakonyon át a Közép-Tisza völgyéig, szinte minden „egyszerre” történt. Ezeknek az eseményeknek a temetkezésekben megfogható nyomait rögzítve beilleszthetővé válik a régió kevés leletanyaga egy nagyobb kulturális egységbe.

II. Szekció

Mogyorós Péter¹

Egy középső vaskori közösség és kapcsolataik, Abony – Blaskó példája

¹Budapesti Történeti Múzeum

A középső vaskori Vekerzug-kultúra kutatásában mindig is nagy szerep jutott a kapcsolatrendszer elemzésének. A Balkán, a Dunától nyugatra eső Hallstatt-kultúra, valamint kelet felé Erdély és az erdős sztyeppe irányába mutató interakciók megletéről már korábban is lehetett tudni, ám ezek jelentőségéről és arról, hogy mely

területekkel meddig tartottak fenn kapcsolatot a helyi közösségek, megoszlának a vélemények. Az itt bemutatott kutatás is ezzel a kérdéskörrel foglalkozik, néhány kiválasztott középső vaskori, kelet-magyarországi lelőhelyet alapul véve; ezek közé tartozik a Pest vármegyei Abony – Blaskó. 2003-ban a 4-es főút Abonyhoz közeli szakaszán, a Pest Megyei Múzeumok Igazgatóságának és a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Múzeumok Igazgatóságának közös megelőző feltárásán egy 163 síros, középső vaskori temető látott napvilágot. A temető használata valamikor a Kr. e. 6. században kezdődött meg, és a Kr. e. 5. század első felében ért véget. Ez a viszonylag hosszú időszak lehetővé teszi, hogy megtudjuk, milyen kapcsolatrendszerekkel rendelkezett az itt élő közösség, az idő múlásával változtak-e az interakciók irányai, valamint, hogy kiderüljön, a temetőn belüli társadalmi rétegek között felfedezhetők-e különbségek a kapcsolatrendszerek terén. A temetőben néhány kiemelkedő, fegyvereket vagy fém ékszereket tartalmazó sírokon kívül többnyire csekély melléklettel rendelkező, illetve melléklet nélkül eltemetett egyének temetkezései voltak megtalálhatók. A közösség a korszakban megszokott, az Alföldön elterjedt anyagi kultúrával rendelkezett, első ránézésre nincsenek kiterjedt távolsági kapcsolataik. Ez alól talán kivételek az előkerült kauri kagylók és a szemes üveggyöngyök, amelyek valószínűleg a Fekete-tenger térségéből származnak, azonban ilyen leletek igen gyakran tűnnek fel a Vekerzug-kultúra temetkezéseiben, így vélhetően az abonyi közösség csak közvetett kapcsolatban volt a fent említett régióval.

Bózsa Anikó¹

Hagymafejes fibulák és veretes övek nem a viseletnek megfelelő helyen, késő római sírokból

¹Ferenczy Múzeumi Centrum

2018-ban a Ferenczy Múzeumi Centrum munkatársai két újabb kőládasírt tártak fel Ulcisia késő római temetőjében. Az egyikben eltemetett férfi mellkasán hagymafejes fibula volt, veretes övét viszont nem a viseletnek megfelelő helyen, hanem a lábánál összecsavarva találtuk. Ez nem ismeretlen jelenség Pannoniában, leggyakrabban 4. század közepi férfisírokban fordul elő.

Előadásomban az idáig megismert, szokásostól/várhatótól eltérő helyen és kontextusban előkerülő hagymafejes fibulát és veretes övet tartalmazó sírokat gyűjtöm össze, és kísérletet teszek a viseleti elemek sírba helyezésének illetően módjában – amennyiben vannak – tendenciákat, ismétlődéseket, jellegzetességeket feltárni.

Hüse Asztrik¹

Bronz „lovacska”

Egy római kori kisplasztika saját korában és másodlagos szerepe egy avar temetkezésben

¹ Salisbury Kft.

10988 Páty, Malom-dűlő 1 lelőhelyen található nagy kiterjedésű avar kori temető területén 2023 júniusa és 2023 októbere között zajlott egy ingatlanfejlesztéshez kapcsolódó régészeti feltárás. Ebben az évben 967 objektumot tártunk fel. Jelen kutatás a temetőben ritkásan előforduló római kori tárgyak kapcsán született, ezek közül is kiemelten az STR 988-as sírban található leletanyaggal való munka folyamán. A sír római kori leletanyagát a 18. számú melléklet adja, ami egy öntött bronz „lovacska”.

A római kori bronzművességhez kapcsolódóan először a tárgy készítése technikáját vettem alapul, azonban ez az előállítás helyéhez nem vitt közelebb, ugyanis kizárólagosan bronzöntéssel foglalkozó pannoniai műhelyt egyértelműen meghatározni nehéz. Erre jó példaként szolgál a Keszthely–Fenékpusztán található bronzműves műhely leletanyaga. Innen ládikaveretek, öntött bronzcsengő és edények is előkerültek, egyéb lemezes technikával előállított használati tárgyak kíséretében, tehát a műhely több készítésechnikát párhuzamosan alkalmazott. A korszakban (Kr. u. 2–3. század) az ilyen jellegű állat alakú kisplasztikák leginkább a privát vallásossághoz kapcsolhatóak (pl.: a kos a házi oltáron Merkurhoz köthető), de előfordulnak gyerekjátékként is, bár ebben az esetben főként agyagból készülnek. Keltezésüket, lelőhelyüket tekintve a pannoniai coloniákban, vicusokban egyaránt megjelennek, a Kr. u. 1. század végétől egészen a Kr. u. 4–5. századig, a még itt élő késő antik közösségek településeinek és temetőinek leletanyagában is.

Az avar kor tekintetében a kora és késő római időszakra keltezhető tárgyak már a legtöbb esetben eredeti funkciójukat elveszítve, másodlagosan kerülnek felhasználásra. A késő római bronz pénzeket átfúrják, és a nyaklánc díszítő elemeiként alkalmazzák. A bronz „lovacska”-hoz” hasonló plasztikus tárgyakat sok esetben az öv környékén találjuk meg. Az ilyen kontextusban előkerült leletanyagot általában amulettként, vagy egyszerűbb viseleti tárgyként értelmezhetjük. Ezek alapján a pátyi temetőben talált bronz lovacska-val kapcsolatban a kutatás folyamán két fő irányt követtem: római kori keltezése és használatának módja (párhuzamok alapján), illetve az avar temetőkben előforduló római kori öntött tárgyak és plasztikus lóábrázolások előfordulása, esetleges jelentése.

Sáró Csilla¹

Fibula viselési szokások északkelet-pannoniai kora császárkori sírok tükrében

¹ HUN-REN – ELTE Interdiszciplináris Régészettudományi Kutatócsoport;
Eötvös Loránd Tudományegyetem, Régészettudományi Intézet

A római kori fibulák viselésére vonatkozó források köre sokrétű, a viselési szokások pontos megismeréséhez pedig szükséges a rendelkezésre álló információk együttes szemlélete és összevetése. Északkelet-Pannonia a kora császárkori viseleti szokások tekintetében jól kutatott térség. Ez részben annak köszönhető, hogy a területről nagy mennyiségben kerültek elő a téma vonatkozásában fontos forráscsoportnak tekintett, római szokás szerint állított és az elhunytakat, illetve családtagjaikat ábrázoló sírelékek. A területről publikált, illetve önálló munka keretében felgyűjtött temetkezések pedig komplex információmennyiséggel járulnak hozzá a viseleti szokások pontosabb megismeréséhez.

Jelen kutatásban olyan temetkezések kerülnek bemutatásra, melyekhez a sír feltárása során fibula került regisztrálásra. Az elemző munka egyik célja a tárgyak tipológiai szempontú, elterjedésükre és eredetükre vonatkozó vizsgálatok elvégzése. A sírkontextus ugyanakkor további értelmezési lehetőségeket is biztosít, hiszen vizsgálható a temetkezési rítus, az elhunyt maga, és nem utolsósorban az eltemetett viseleti tárgyainak, így fibuláinak együttese. Az elemzés során bemutatásra kerül a fibulák viseletben betöltött szerepe, viseleti pozíciója, típusok és variánsok kombinációinak lehetőségei, valamint kitekintés tehető a sírokban fellelt további viseleti tartozékokra is.

Juhász Lajos¹

Barbaricum-i pénzek Pest megyéből

¹ Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar,
Régészettudományi Intézet

A Duna nemcsak Pest vármegyét szeli ketté, hanem egykoron a Római Birodalom és a barbárok közötti határvonalat is jelentette. A római érmek azonban nem vették figyelembe sem az ember alkotta, sem a természeti határokat. Értéket képviseltek még egy nem monetarizált társadalomban is, amelynek köszönhetően eredeti forgalmi területüktől messze is elterjedtek. Pest vármegyében az utóbbi évek fémkeresős kutatásainak köszönhetően nagy mennyiségben kerültek elő római érmek, amelyek teljesen átrajzolják eddigi ismereteinket. A múzeumbaráti kutatások hatására nem csak új lelőhelyekre, éremhamisítványokra, éremkincsekre, hanem egyedi leletegyüttesekre is fény derült.

III. Szekció

Tóth János Attila¹

A folyó, ami átszel, összeköt, pusztít és megőriz: folyami régészeti kutatások és szigetológia a Szigetzugban

¹ Árpád Múzeum

A folyók, a folyami táj és a folyók mentén élő közösségek közötti többszintű kölcsönhatás kutatása a régészettudomány, a környezetrégészet fontos területe. Korunk klímaváltozással kapcsolatos kihívásai között kiemelten fontos az édesvizek és a folyami ökoszisztéma változása. A Duna egyik legnagyobb kiterjedésű szigetének, a Csepel-szigetnek egy földrajzilag jól lehatárolható területét vizsgáljuk az Árpád Múzeum tudományos programjának keretében. A kutatásban a régészeten belül a hagyományos topográfia, leletanyag feldolgozás mellett a víz alatti régészeti kutatás hangsúlyos szerepet kap, mindezt kiegészíti a műszeres lelőhely felderítés, a légi- és drónfelvételek elemzése, az archív térképek elemzése, a fa maradványok dendrológiai és dendrokronológiai vizsgálata.

A folyóhoz szorosan kapcsolódó kutatásaink felölelik az egykor a parton álló épületek elmosott maradványait (Újfalu-sziget, Háros-sziget), hajó és hajómalom maradványokat (Besnyő-sziget, Kácsás-sziget, Csépi-zátony), illetve a folyó használatának egyéb nyomait (Besnyő-sziget).

Hipotézisünk szerint a Szigetzugban a Duna-menti kontinentális artéria jelentős kikötői mellett a kelet-nyugati élőállat (marha, ló) kereskedelem átkelőinél kereskedelemhez kapcsolódó központi helyek jöttek létre. Ebben a révek mellett fontos tényező lehetett, hogy a nagy területű sziget belsejében, a védett legelőkön egyszerre jelentős számú állatot helyezhettek el. A halászat, különösen a vándorló viza halászata időszakosan jó minőségű élelmiszer többet szolgáltatott, amely vásárok, ünnepek résztvevőit is elláthatta.

Antoni Dániel¹ – Jászberényi Mónika² – Nagy Balázs²

Újszilvás – egy különleges népvándorlás kori lelőhely Pest vármegyében

¹ Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar,
Régészettudományi Intézet

² Ferenczy Múzeumi Centrum

A szentendrei Ferenczy Múzeumi Centrum és a közösségi régészet kapcsolata már több mint egy évtizedre tekint vissza. Ennek egyik legkézenfekvőbb eredménye a múzeumba bekerülő leletek és az új, eddig még ismeretlen lelőhelyek felfedezése.

Előadásunkban egy új Pest vármegyei lelőhelyet mutatunk be, mely Újszilvás határában található. 2021-es felfedezése óta a múzeum munkatársai a Községi Régészeti Egyesület önkénteseinek segítségével több terepbejárást és műszeres lelőhely fel-

derítést végeztek a területen. Mindezeknek köszönhetően egy olyan, több korszakos lelőhelyet sikerült azonosítani, ahol számos – a bronzkortól, egészen a középkorig terjedő – időszakba sorolható unikális tárgyat fedeztek fel. A legkiemelkedőbb leleteknek az egykoron itt elhelyezkedő római kori szarmata településről előkerült tárgy-típusok számítanak, valamint azok a népvándorlás korára keltezhető emlékek, amelyek a 4–5. századi viseleti elemek és numizmatikai leletanyag ismereteit bővítik.

Az eddig előkerült több mint száz római kori érem elsősorban a szarmaták idejéből származik. Az éremanyag vizsgálata alapján a területen egy nagyon kései, 5. századi periódus is megfogható, ami mindösszesen 12 év hiátussal a hunok Kárpát-medencei megjelenéséig követhető nyomon. A lelőhelyről igen jelentős az 5. századra keltezhető leletanyag, többek közt az a – minden bizonnyal összetartozó – leletegyüttes is, amely négy aranypénzből és egy aranyfülbevalóból áll. Az 5. századi szarmata pénzhasználat és a hun kori kincslelet együttes megléte izgalmas kérdéseket vet fel, amire a szomszédos Pannonia provincia, s azon belül is az egykori Pannonia Inferior területének pénzhasználatát szolgálhat magyarázatul.

A lelőhelyen előkerült egyéb, 4–5. századi fémtárgyak szinte teljes egészében lefedik a korszak anyagi kultúráját. A viseleti elemek között kiemelkedő jelentőség tulajdonítható a területen fellelt különböző típusú fibuláknak, amelyek a hétköznapi viselet szerves részét képezték. A felsőruházat összekapcsolására szolgáló tárgy-típus jelentősége nemcsak funkció szempontjából, hanem társadalmi státusz és esetleges kulturális hovatartozás vonatkozásában is jelentős. A lelőhely különlegességét az adja, hogy itt a tárgyalta fibulák Kárpát-medencei viszonylatban rendkívül nagy darabszámban kerültek elő. A leletek mélyebb vizsgálata jelentős segítséget nyújthat a lelőhely interpretációjában, amely által talán értelmezhetővé válhat maga a telep funkciója is.

Berta Norbert¹ – Földesi Anna¹ – Gulyás Bence² – Major Péter¹
Avar kori temető Nagykörs határából

¹ Salisbury Kft.

² Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar,
Régészettudományi Intézet

Nagykörs, Kovács-tanya (91765) lelőhelyen 2021 tavaszán végeztünk próbaásatást az M44 autótút építéséhez kapcsolódóan. Ennek során az egyik szondában újkori tanya nyomai mellett egy avar kori temetkezés is napvilágot látott. Ugyanezen év augusztusában teljes területű megelőző ásatás keretében újabb harminc, valamint egy későbbi szakfelügyelet során még egy további temetkezés került feltárára. A korszak temetőire általánosan jellemző magas bolygatási aránnyal ellentétben, a Kovács-tanyán feltárt sírok néhány kivételtől eltekintve bolygatatlannak bizonyultak. Az egymástól távol elhelyezkedő, laza sorokba rendeződő temető északi (és valószínűsíthetően) keleti irányban lehatárolható. Déli irányban az autótút nyomvonalán kívül, valamint feltételeken nyugati irányban további sírok megléte valószínűsíthető.

A temető leletanyagát a férfiak sírjaiba helyezett fegyverek (íjak, nyílhegy-kötegek, ezüstszerelések szablya, faragott csontlemezzel díszített tegez, páncéllamellák) és főleg bronzlemezről kivágott vagy préselt veretekkel díszített övgarnitúrák dominálják. Női és gyermeksírokból kevés ékszer, valamint néhány használati tárgy került elő. Előadásunk fókuszpontjában a temető, a leletanyag és a temetkezési szokások, valamint azok párhuzamainak bemutatása áll. Ezen túl kísérletet teszünk a Nagykőrös környékén előkerült avar kori emlékek összegyűjtésére és együttes értékelésére.

Básti Zsófia¹

A budakalászi avar kori temető textilmaradványai

¹ Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ

A textilkutatás hazánkban nem örvend nagy népszerűségnek, így rengeteg feldolgozatlan leletanyag valószínűsíthető a raktárak mélyén, holott a szisztematikus kutatás rengeteg új információval szolgálna nemcsak a viselet, hanem a textilművesség kérdésköréhez is. A szövetek a teljes tárgyi leletanyag csupán kis töredékét jelentik, ugyanis a szerves anyagból készült viseleti elemek, kiegészítők és eszközök nagyon kevés esetben maradnak meg a Kárpát-medencei talajviszonyok között.

A kivételes régészeti lelőhelyek egyike a Pest vármegyében feltárt Budakalász, Dunai-kisföldeski temető, ahol bár jelentős részben bolygatott sírok kerültek elő, mégis kimagasló arányban konzerválódtak bennük szövetek. A sírokból előkerülő mellékletek több, korabeli kultúrához kötődnek. Az egyes övszerelések, kerámia-típusok, csizmadíszek az avarokhoz csatlakozott népekkel hozhatók összefüggésbe. A Bizánccal való kontaktust a gazdagabb sírokból származó bizánci érmek, ékszerek, ruhadíszek és övgarnitúrák jelzik. Azonban néhány tárgy a germánok felé mutat, mint például a kétoldalú fésű, jellegzetes késpengék, ovális csatkarikájú csatok, duplán fogazott szélű övszerelések. A budakalászi temető teljes leletanyagának átvizsgálása során 399 jelenség került elő, nemcsak textil, de egyéb szerves anyag maradványaival (szőrme, bőr, toll, stb.). A leletanyagban előkerült szövetek nem mutattak nagyfokú diverzitást, azonban funkció tekintetében új adatokkal szolgáltak, mint például a halotti lepel, zászlós lándzsa vagy az ún. ajándékcsomag alkalmazásának lehetősége.

Az eddig feltáratlan temetőrészlet feltehetően még további 1500–2000 sírt tartalmazhat, bennük egyéb textilmaradvánnyal. A temető vizsgálata nyomán konstatálható, hogy a szisztematikus gyűjtés sok új információval szolgálhat még akkor is, ha a leletanyag rabolt vagy töredékes.

Décsi Enikő¹

A ló hátán van a földi mennyország. Avar kori lovas temetkezések Szentendre belvárosából

¹ Ferenczy Múzeumi Centrum

2023 őszén, korábban P+R parkolóként hasznosított területen egy kiskereskedelmi boltlánc új élelmiszerüzlet építését tűzte ki célul. A mindezidáig több nyilván tartási számon kezelt, főként római koriként ismert lelőhelyek sokaságában, az alig 5000 m²-es munkaterületen végül több mint 300 középkori és késő avar kori temetkezést tártunk fel. Bár a sírok legjavát kirabolták, a temető előkerülése ennek ellenére is nagy jelentőséggel bírt, ugyanis a környék avarok általi benépesítéséről eddig jószerével csak szórványleletek és a 19. században feltárt vezéri sírcsoport temetkezései szolgáltak, valamint a közelben húzódó budakalászi temető adott tanúbizonyságot. A sírhelyek egymáshoz való viszonyuk alapján jól illeszkedtek a korszakra jellemző nagy kiterjedésű, soros rendszerű temetők képébe. A feltárt sírok közül kiemelkedtek a lovas temetkezések, melyek a sírsorokat alkotó felnőtt- és gyermek-temetkezések között elszórtan, egymástól függetlenül és változó távolságban kerültek elő. Összesen tizenhat lóval eltemetett egyén sírhelyét, valamint egy veretekkel gazdagon ékesített önálló ló temetkezését tártunk fel. Az állat pófáját, homlokát és far részét is préselt lószerszámveretek díszítették, melyeken felül egy kengyelpár is arra utalt, hogy leölése előtt teljes díszben tündökölt.

A ruházatot díszítő viseleti elemek és egyéb sírmellékletek tanúsága szerint férfiaknak jutott ez a kiváltságos temetkezési forma, azonban egy esetben egy idősebb fiúgyermeket is lovával együtt temettek el. Az egyetlen különbség az állat méretében mutatkozott meg, ugyanis a felnőttek hatásaihoz képest a gyermek mellé egy látszólag kisebb termetű, feltehetőleg fiatalabb lovat helyeztek.

A temetőn belül lovasok és hatásai nyughelyei egységes képet alkottak. Az elhunytakat fejfelé nyugat felé tájolták, a leölt állatot pedig minden esetben tőlük délre helyezték a sírgödörbe, fejfelé kelet felé. A lóval végső nyugalomra helyezett elhunyt minden bizonnyal kiemelkedtek saját közösségük tagjainak sorából, melyre a temetkezéseikben megfigyelhető fokozott rablások nyomai utaltak. A megfigyelhető jelenségek alapján a lovakat jellemzően nagyobb bolygatások érték, mint gazdáikat, ami vélhetőleg a temetési rítus során alkalmazott díszes felszerszámozásukra utalt.

IV. Szekció

Giedl Dániel¹

Beszámoló a Csévharaszt – Nyárfa-dűlő lelőhelyen végzett tervásatás eredményeiről, különös tekintettel az 1. számú honfoglalás kori temetkezésre

¹Ferenczy Múzeumi Centrum

A Csévharaszt északi határában található ÉNy–Dk irányú, lankás, homokos talajú dombháton a közelmúltban több alkalommal kerültek felszínre régészeti leletek, amelyek között kiemelkedő a honfoglalás korára keltezhető tárgytípusok száma. A viszonylag kis kiterjedésű dombot az elmúlt években folytatott felszíni kutatások során sikerült feltérképeznünk, így azonosítottuk az eddig ismeretlen Csévharaszt – Nyárfa-dűlő lelőhelyet.

A lelőhelyen 2024. szeptember-októberben tervásatást végeztünk, melynek során 650 négyzetméteren 50 régészeti jelenséget tártunk fel a bronzkortól a honfoglalás koráig. A kutatás fő célkitűzésének és egyben egyik legfontosabb eredményének tekinthetjük, hogy a felszíni leletek kiértékelése alapján sikerült azonosítanunk azt a honfoglalás kori női temetkezést, amelyből a korábban napvilágot látott leletek származhatnak.

Bár a sírt a szántás jelentős mértékben megbolygatta, s ez a körülmény annak értékelését is megnehezíti, abban így is közel ötven mellékletet tártunk fel, amelyek között megtalálhatóak különböző kialakítású kerek és négyzetes aranyozott ezüst veretek, ezüstszegecsek, fülesgombok, a korszak hagyatékának szűkebb csoportjaként számontartható lánctöredékek, valamint egy egyedi kialakítású, köbetétes gyűrű is. Néhány tárgytípus szervesanyag maradványokat őrzött meg, melyek elemzése adatot szolgáltat lehetőséges funkciójuk közelebbi meghatározásához. A temetkezés sem azonos korú sírsorba, sem sírcsoportba nem illeszkedett, így további kutatások szükségesek annak megállapításához, hogy a sír tágabb környezetében rejtőzhetnek-e honfoglalás kori temetkezések, vagy pedig magányos sírnek kell tekintetünk.

A lelőhelyen feltártuk egy szarmata temető közel 20 síros részletét, valamint egy olyan kirabolt temetkezést is, amelyből a szarmata megtelepedés korai időszakára keltezhető, az ún. arany horizontba tartozó tárgytípusok kerültek elő. Napvilágot látott továbbá több, a Vátya-kultúrába sorolható urnasír, amelyek egy része egyben kiemelhető volt, valamint egy szintén bolygatott és többek között egy bronztört rejtő csontvázas temetkezés is, illetve bronzkori és szarmata telepjelenségek. Az ásatás eredménye alapján Pest vármegye egy eddig kevésbé kutatott területén egy több-korszakos lelőhely vált ismertté, amely a szűkebb régió történetét újabb adatokkal gazdagítja.

Füredi Ágnes¹

A koordinátákon túl – a honfoglalás- és kora Árpád-kori lelőhelyeken végzett felszíni leletgyűjtés tanulságai Pest vármegyében

¹Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Nemzeti Régészeti Intézet

Napjainkra a közösségi régészet fogalmát szerencsére a fémkeresőzésnél jóval szélesebb spektrumban tudjuk értelmezni és definiálni. A módszer azonban tagadhatatlanul fontos eleme a múzeumi önkéntességnek és a tudományos kutatásnak. A fémkeresős leletgyűjtés másfél évtizede kezdett aktívan a régészet látóterébe kerülni Pest vármegyében, majd hamarosan a kutatómunka szerves részévé vált. A sokat vitatott eszköz régészeti alkalmazása során gyorsan körvonalazódott, mi az az alap szakmai protokoll, mellyel mind a szakemberek, mind a civil önkéntesek hatékonyan gyűjthetik a régészeti lelőhelyekre vonatkozó adatokat. Az egyre nagyobb számban bekapcsolódó, a szakmai irányelveket magukévé tevő önkéntesekkel végzett közös munka számtalan új lelőhely azonosítását, megmentését eredményezte.

A felszíni fémleletek gyűjtése azonban nem csupán a régészeti területek lehatárolását, felfedezését teszi lehetővé. Megfelelő vizsgálatuk több kérdéskörben is fontos új adatokkal szolgálhat. A fém kisleletek a korszakok pontosabb elkülönítésére, a terület használatára vonatkozóan jóval részletesebb információt nyújthatnak az egyéb felszíni vizsgálati módszereknél, de a további kutatások tervezéséhez is érdemes figyelembe venni az adatokat. Roncsolt, pusztuló lelőhelyek esetében az ásatások során már nem megfigyelhető jelenségek rekonstruálásához, azonosításához szintén elengedhetetlen lehet a szisztematikus felszíni gyűjtés eredményeinek elemzése. A megfelelő gondossággal gyűjtött, kezelt és megvizsgált tárgyakon pedig még a régészeti kontextus hiánya, az eredeti jelenség elpusztulása és a szántás okozta roncsolás ellenére is számtalan esetben lehet olyan részleteket megfigyelni, melyek pl. a korabeli használatról nyújtanak új ismereteket.

A Ferenczy Múzeumi Centrum és a Községi Régészeti Egyesület programjának kutatásaiból több esettanulmányt is felmutathatunk fentiek alátámasztására. Előadásomban honfoglalás- és Árpád-kori lelőhelyek példáin keresztül szeretnék ízelítőt adni azon régészeti eredményekről, melyeket a koordináták és a helyszínek rögzítésén túl nyerhetünk a felszíni leletek megmentése és átgondolt feldolgozása által.

Rácz Laura¹

Ceglédberceli tatárjárás kori kincslelet

¹Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar,
Régészettudományi Intézet

Előadásomban mesterszakos diplomamunkámat mutatom be, amelynek központi témája a ceglédberceli tatárjárás kori kincslelet. Előkerülése a Ferenczy Múzeumi Centrum és a Községi Régészeti Egyesület közös munkájának köszönhető.

A tatárjárás kori lelethorizonthoz köthető érem- és kincsleletek meglehetősen jó pillanatképet adnak a mongol invázió éveiről. A közelgő veszély hatására az emberek minden lehetséges módon próbálták elrejtetni értékeiket és menteni saját testi épségüket. Az egyre gyarapodó példák azt mutatják, hogy sok esetben az elrejtett családi vagy személyes vagyonokért tulajdonosaiknak már nem állt módjukban visszamenni. Azonban ami elődjeink szerencsétlenségét jelentette, az számos kaput nyithat meg a régészeti és numizmatikai kutatásoknak. A földben maradt, továbbá szerencsés esetben in-situ körülmények között előkerült érem- és kincsleletek ugyanis számos új információval gazdagíthatják az adott régészeti időszakot.

A ceglédberceli is egy ilyen érem- és kincslelet, amely terepbejárás során került elő egy művelés alatt álló területen. Ezt követően hitelesítő feltárással összesen 121 darab friesachi denárból és 2 darab megviselt állapotú, köpűs karika ékszerből álló kincslelettel gazdagodott ez a lelethorizont. Országszerte folyamatosan kerülnek elő kincsleletek. Jelenleg mintegy 150 darabbal számolhatunk, azonban valószínűleg még számos érdekességet rejt a föld.

Az érem- és kincsleletek mennyiségük és összetételük alapján sok információt szolgáltathatnak az elrejtőről, vagyonáról és életkörülményeiről, az aktuális pénzforgalomról és az elrejtés helyszínét érintő pusztítás mértékéről. Kutatásaim során arra törekszem, hogy újabb adatokkal gazdagítsam a tatárjárás korának régészeti és numizmatikai megközelítésű eredményeit.

Nagy Balázs¹

Pest vármegyei kincshorizont a mohácsi csata évéből

¹Ferenczy Múzeumi Centrum

A Ferenczy Múzeumi Centrum és a Községi Régészeti Egyesület közös kutatásából, az utóbbi évekből több érem- és kincslelet is előkerült, melyhez az 1526. évi eseményekhez köthetők is tartoznak. Általánosságban elmondható, hogy ezek a leletegyüttesek jelentős történeti, régészeti és numizmatikai adatokat őriznek, így mondhatni, hogy a múltunk megismerésének időkapszulái.

A késő középkorból származó érem- és kincsleletek egy része feljegyzésekből, topográfiai kutatások eredményeként, vagy csak leletkataszterek formájában őrződtek meg. Az civil önkéntesek segítségével és új lelőhelyek felbukkanása révén azonban az utóbbi években több olyan helyszínt is sikerült megismerni, ahol további leletek előkerülésének reményében érdemes kutatásokat tervezni. Itt kell említeni a hernádi, jelenleg töredékes leletegyüttest, illetve a hévízgyörki éremleletet. A legnagyobb meglepetéseket azonban a Ferenczy Múzeumi Centrum és a Községi Régészeti Egyesület együttműködésének egyik legkiemelkedőbb eredményeként felmutatható, 2018-ban feltárt érdi „kincses” hajó lelőhelye, illetve a 2020-ban végzett szántás során felszínre került újljengyeli éremlelet okozta. Az előadás során ezekre a leletegyüttesekre külön ki fogunk térni. A numizmatikai kincshorizont részletes megismeréséhez azonban elengedhetetlen a korszakból származó okleveles adatok együttes olvasata. Végezetül a Dunántúl és az Alföld viszonyában vizsgálni fogjuk az eddig előkerült érem- és kincsleletekből levonható pénzhasználati, teaurálási szokásokat jellemző képet is.

Március 7. péntek

V. Szekció

Markó András¹ – Gasparik Mihály² – Zandler Krisztián³ Pécel, gyapjas orrszarvú darabolóhely feltárása

¹Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar,
Régészeti tanszék

²Magyar Természettudományi Múzeum, Őslénytár

³Ferenczy Múzeumi Centrum

A Pécel melletti Kis-Hársas-hegyen 2014 és 2017 közti ásatások során a Kárpát-medence egyik legkésőbbi, mintegy 20 500 éves gyapjas orrszarvú maradványa, a teljes csontváz mintegy harmada került feltárássra. A lelet jelentőségét tovább emelte a hét pattintott kőlelet. Ez utóbbiak közül a vadászat során használt hegyeket a bordák között, illetve az egyik lapocka mellett, a talán a tetem feldarabolására alkalmas, éles, obszidiánból készült pengéket kissé távolabb találtak meg.

A régészeti szempontból Magyarországon egyedülálló lelőhely egyetlen rövid epizód, egy viszonylag idős, nagytermetű növényevő megölését és feldarabolását őrizte meg. Bár a leletek egy lejtő oldalában kerültek feltárássra, úgy tűnik, a hiányzó csontokat a rajtuk levő hússal együtt az emberek vitték el a lelőhelyről, a – sajnos még nem ismert – vadásztáborba.

A csontokból származó 20 500 év körüli koradatok alapján azt is tudjuk, hogy mindez egy olyan időszakban történt, amikor a leggyakoribb zsákmányállatok a csordákban élő, kisebb termetű rénszarvasok és vadlovak voltak.

Fábián Szilvia¹ – Marton Tibor² – Rajna András³ – Csippán Péter¹ –
Daróczy-Szabó Márta⁴ – Priskin Anna¹ – Balogh Árpád¹ – Jakucs János⁵ –
Klinga Flóra⁶

Rejtett horizontok: a késő rézkori társadalmak mindennapi és szimbolikus életének értelmezési lehetőségei a Kárpát-medencében

¹ Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ

² HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet

³ Ferenczy Múzeumi Centrum

⁴ Független kutató/vállalkozó/szabadúszó

⁵ Óbudai Egyetem, Ybl Miklós Építéstudományi Kar

⁶ Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár

Az őskori régészet egyik meghatározó kutatási területe a településrégészet. A települések elrendezésének tanulmányozása elengedhetetlen a régészek számára a múltbeli társadalmak szerveződésének megértéséhez. A Kárpát-medencében a késő rézkor háztartási egységeinek vagy településrendszereinek rekonstruálása nagy kihívást jelent. Ennek fő oka, hogy a háztartás központjának tekintett egykori épületeknek csak minimális nyomain figyelhetők meg az ásatásokon, így az elemzések során az épített építmények térbeli eloszlásán kívül más tényezők figyelembevétele is elengedhetetlen. A településrégészet kutatása mára olyan területté fejlődött, ahol széles körben alkalmazhatók különböző megközelítések, mint például a statisztikai és minőségi vizsgálatok, amelyek fontos szerepet játszanak a mintázatok keresésében. A koncepció azon a feltételezésen alapul, hogy a mindennapi és szimbolikus élet alapvető tevékenységei jól körülhatárolható területeken és meghatározott időkeretben zajlottak. A multidiszciplináris módszerek és többirányú régészeti megközelítés segít feltárni a mindennapi és szimbolikus tevékenységek helyszíneit. „Az anyagi kultúra változó horizontjai” című késő rézkori badeni komplexum (Kr. e. 3800/3700 – 2900/2800) településeinek kutatási programja öt késő rézkori badeni lelőhelyről származó leletanyag és régészeti jelenség komplex vizsgálatán alapul. A Kárpát-medence különböző régióiban és tájegységeiben található nagy kiterjedésű lelőhelyek vizsgálatával célunk a „háztartási klaszterek” és tevékenységi területek modellezése, a háztartási egységek és a mindennapi tevékenységekhez köthető eszközkészletek (szettek) meghatározása, valamint ezek helyi és regionális hálózatainak feltérképezése. A végső cél a különböző vizsgálati szintek integrálása, valamint a társadalmi-politikai dimenziók leírása és értelmezése a települési mintákon és szerveződésen keresztül. Jelen előadásunkban a Pest vármegyei Abony, Turjányos-dűlő lelőhely elemzéséből kiindulva szeretnénk bemutatni az általunk választott kutatási irányokat és eredményeinket.

Tóth-Vásárhelyi Máté¹

A folyó vaskori urai

Az Érd – battai lelőhelycsoport kora vaskori leletanyaga

¹ Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar,
Régészettudományi Intézet

Az Érd – battai lelőhelycsoport ma már lényegesen komplexebb képet fest, mint a tervezett régészeti kutatóprogramok elindulásakor. A településhálózat szerkezete szempontjából az egyik legjelentősebb eredményt a 2004-ben feltárt Érd – Hosszú-földek lelőhely jelenti. A jelenlegi M6-os autópálya nyomvonalán, a Benta patak északi partján feltárt lelőhely 42 000 m²-en közel száz kora vaskori objektummal, köztük egy hamvasztásos sírral és tizenhat épülettel a jelenleg ismert egyik legnagyobb nyílt színi telep a Dunántúlon.

A lelőhely nem csak bőséges és változatos leletanyaga miatt jelentős, de a Száz-halombatta Százhalom és Sáncaja lelőhelyek relatív közelsége miatt is. Ez a távolság cca. 3 km, ami egy óra járóföldnek felel meg.

Az egykori földvár, a hozzá tartozó halomsírmező és a patakparti telep leletanyaguk alapján nemcsak egykorúak, de egy gazdasági és szellemi egységet is alkotnak. Az olyan kiemelkedő kulturális elemek, mint a csónak alakú fibulapár vagy a hurkos fejű vasnyárs olyan tevékenységekre utalnak, melyek szorosan kötődnek a halomsírokba temetett vezető réteghez. Az érdi telepen feltárt takácsműhely szintén kiemelkedő jelentőségű a hatalom szimbólumrendszerében.

A csoport kapcsolatrendszerének meghatározó irányát egyértelműen jelzik az észak-itáliai gyártmánynak tartható csónakfibulák, a 109. halom apúliai kratérja, melynek klónját a sticnai halomból ismerjük vagy a szintén a halom anyagát gazdagító faragott csontkéz. Az 1953-ban publikált ún. „hallstattaulos” jelentőségét az előbb említett leletek csak tovább erősítik. Az aulos, mint hangszer a kor legjelentősebb görög hangszere, annak ellenére, hogy nem olyan erős vizuális szimbólum, mint a líra vagy a phorminx.

A halomsírok és a telepjelenségek leletanyaga alapján egyre erősebben rajzolódik ki a Keleti – Hallstatt kör kulturális mintázatának mozaikossága. A kerámiaművességben visszaköszönő erősen uniformizált hagyományt különböző intenzitású hatások formálják területenként sajátos színezetűvé.

Soós Roland¹

Egy késő vaskori telep Üllő határában

¹Kiskun Múzeum; Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi kar, Régészeti tanszék

A késő vaskori telepkutatás szempontjából kevésbé ismert a Pesti-síkság területe, számos lelőhelyről van tudomásunk, de ezek publikációi nem, vagy csak kis részben történtek meg. Kutatásaim elsődleges célja ezeknek a hiányosságoknak a pótlása. Jelen előadásban az Üllő mellett előkerült késő vaskori településrészlettel foglalkozom. A területen 2006-ban történtek feltárások egy MOL vezeték fektetése miatt. A lelőhelyen számos jelenséget sikerült azonosítani, többek között egy fazekaskemencét és egy szövőműhelyt, amelyben két szövőszéket is rekonstruálni lehetett. A település korának meghatározásához csak és kizárólag a kerámia tipológia állt rendelkezésemre, így csak egy elég nagy időintervallumra lehetett keltezni a települést. Ezen település ismertetése első lépése azon munkámnak, amiből a későbbiekben a Pesti-síkság történetét jobban megismerjük a késő vaskorban.

VI. Szekció

Boruzs Katalin¹

Adalékok Visegrád kora és középső császárkori településtörténetéhez

¹Magyar Nemzeti Múzeum Közgűjteményi Központ Mátyás Király Múzeuma

Az elmúlt fél évszázadban folyó kutatásoknak köszönhetően a pannoniai limes 4. századi objektumairól már viszonylag sok adat áll rendelkezésünkre. A Visegrád közigazgatási területéhez tartozó határszakaszon két késő római kori erőd, egy temető és négy őrtorony került napvilágra. E lelőhelyek szakmai körökben jól ismertek, többségük az eredeti helyszínen látható – látogatható. Ugyanakkor a római foglalásról és az azt követő 2–300 évről, a hozzá köthető leletanyagról és a lelőhelyekről kevés publikáció jelent meg. Ennek egyik oka, hogy a leletanyag feldolgozása mindaddig váratott magára, másrészt a jelenségek értékelését nehezítette az őket ért 4. századi bolygatás, illetve az is, hogy igen kis felületű feltárásokból származtak a periódusra vonatkozó megfigyelések. Éppen ezért fontos, hogy a leletanyag összegyűjtésével, rendszerezésével és bemutatásával ráirányítsuk a figyelmet Visegrád történetének erre a kevésbé ismert időszakára és a környező területekhez (Pest és Komárom-Esztergom vármegye) hasonlóan összeállítsuk a korszakra vonatkozó régészeti topográfiát. Az előadás során bemutatásra kerülnek az 1–2. századi lakossághoz köthető jelenségek és az első katonai építkezések. Bár a környéken több helyen dokumentálták a markomann háború során bekövetkező pusztítást, Visegrád

területén inkább az azt követő 3. század eleji virágkor figyelhető meg jobban. Ekkor egy, a katonasághoz kötődő település jött létre a Lepence-patak jobb partján, amely 111 síros – csak részben feltárt – temetőjével egyedülálló komplexum a Duna-kanyarban. A mintegy 80 évnyi békés fejlődést újabb támadássorozat szakította meg a 3. század második felében, amelyet követően a civil lakosság és a katonaság is elhagyta korábbi létesítményeit.

Simon Bence¹

Újabb római koros kutatások a Pilisi-medence területén (2023–2024)

¹Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Régészettudományi Intézet

Budapest és környezete Pannonia egyik legjobban kutatott térsége, legyen szó Aquincum városáról vagy az előterében fekvő vidéki településekről. Az elmúlt két évben pályázati és önkormányzati forrásból lehetőség nyílt arra, hogy az ELTE RTI, a Ferenczy Múzeumi Centrum és a Községi Régészeti Egyesület együttműködésének köszönhetően ne csak lelőhely-szintű vagy tendenciákat kimutató regionális kutatások történjenek Aquincum környezetében, hanem mikrorégiós elemzések is megalapozásra kerüljenek.

Doktori kutatásom során, amelyben nagyban támaszkodtam a Magyarország Régészeti Topográfiája Program során gyűjtött információkra, hasonló településhálózat rajzolódott ki az Aquincumtól északnyugatra fekvő térségben, mint a jól kutatott Zsámbéki-medence és a Budaörsi-medence területén. Ugyanakkor a feliratos emléktárgyak alapján a délnyugati térség inkább a városi vezetőréteggel, míg a régészeti szempontból jól azonosítható Aquincum–Brigetio út mentén elterülő északnyugati térség pedig a magas rangú katonákkal és a helytartó hivatalnokrétegével mutatott szorosabb kapcsolatot.

Előadásomban a Pilisi-medencében végzett roncsolásmentes kutatásaink, ásatásaink eredményeit és az azok kapcsán felmerülő további kérdéseket ismertetem. Elsőként bemutatásra kerülnek az elsősorban Pilisvörösvár és Pilisszántó környezetére koncentrált fémkeresős és felszíni leletgyűjtés eredményei, amelyek megerősítették vagy árnyalták a térség római kori lelőhelyeiről és azok kiterjedéséről alkotott képet. Az eredményeket új megvilágításba helyezik a távérzékelésből, geofizikai mérésekből származó információk, amelyek a birodalmi út szerkezetére és a térség településtípusainak meghatározására adtak lehetőséget. Végül a fenti eredmények összevetésére kerülnek a Pilisszentiván, Hárs-erdőben feltárt településről szerzett információkkal. Összegzésként egy olyan mikrorégió képe kezd a Pilisi-medencében kirajzolódni, amelyben a délnyugati háttérrel viszonyaitól némileg eltérő településekkel és lakossággal lehetséges számolni.

Szebenyi Tamás¹

„A rómaiakkal való állandó érintkezés rákapatta őket a civilizáció előnyeire, az élet minden vonatkozásában”

Üllő 5–9. lelőhely import kerámiaanyagának jelentősége a szarmata–római kereskedelem kutatásában

¹ Szegedi Tudományegyetem Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar, Régészeti tanszék

A szarmata–római kapcsolatrendszerek vizsgálatában Üllő 5–9. lelőhely importált kerámiaanyaga átfogó közlés hiányában is hivatkozási alappá válhatott, hiszen számos résztémában korábban nem remélt gazdagságú leletanyagot biztosított a kutatásnak (lásd pl. a pecsételt kerámia esetében). 2022–2024 folyamán a teljes feldolgozás végül 2971 leltári tételhez tartozóan 3481 római edénytörédket azonosított, amely közel ötszörös mennyiséget képvisel a legnagyobb ilyen jellegű publikált leletanyaghoz viszonyítva (lásd Felgyő, Kettőshalmi–dűlő lelőhelyet 531 tétellel).

Összetételében az üllői kerámiaanyag a szarmata Barbaricum importjának nagyobb tendenciáit idézi, amelyben a hangsúlyos árutípusokat a Rajna–vidéki és a raetiai terra sigillata manufaktúrák termékspektruma (I. főcsoport, aránya a római leletanyagban 24,9%), a Dressel 24/Zeest 90 típusú amphorák (II. főcsoport, 5,6%), és a pannoniai fazekasműhelyek bevonatos edényei (Glanztware) (III. főcsoport, 63,5%) képviselik. A szomszédos Pannonia fazekastermékeinek dominanciája az ún. „kishatárforgalom” (Grenzhandel) jelenségéhez köthető, amely az ólomházas kerámia magas esetszámai alapján (IX. főcsoport, 39 tétel) egészen az 5. századig meghatározhatta a település kapcsolatrendszerét a Római Birodalommal. Kiemelt figyelmet érdemelnek a szarmata Barbaricumban csupán ritkán azonosítható anyagcsoportok is: Üllőn ilyenek a festetlen edénytípusok (V. főcsoport) vagy a göngyölegként a településre érkező sóderes anyagú hombárok (VI. főcsoport).

Az üllői leletanyag jelentőségét azonban nem kizárólag a fentebb is említett kvantitatív és kvalitatív jellemzők adják. Az aquincumi fazekasműhelyek gyártási programjával összevetésben a bevonatos edénytípusok magas aránya Üllőn egyértelműen a helyi kereslet által szabályozott, erősen szelektált árukészlet beszerzésének igényét feltételezi a szarmata közösségek részéről: Üllő 5–9. lelőhelyen arányuk 91,5% a 2. század végén, 3. század első felében, míg ugyanekkor Aquincumban mindössze 1,6–19,1%!

Farkas Zoltán¹

Avar telep Nagytarcsa határában

¹ Salisbury Kft.

A Pest vármegyei avar kori telepkutatás a tudomány számára fekete foltnak tekinthető. A népvándorlaskor régészeti kutatásáról általánosságban elmondható, hogy kezdetektől fogva a temetők feltárását és közlését helyezte fókuszba, mivel az ezekből előkerült leletanyagot tekintették egy-egy népcsoport legreprezentatívabb hagyatékának. Ezt a felfogást jól tükrözi a 2000-ben megjelent ADAM kötet ide vonatkozó része is. A gyűjteményben szereplő, több mint 200 Pest vármegyei avar kori telepről szóló adat néhány kivételtől eltekintve terepbejárásból származik. A változást a 20. század végén elinduló, nagy felületeket érintő beruházások (nyomvonalas létesítmények, ipartelepek) hozták el. Ezen munkálatok során egyre nagyobb számban kerültek elő avar korra datálható telepjelenségek, viszont az országos tendenciával szemben (Balatonőszöd, Kölked, Felgyő, Kompolt stb.) ezek továbbra sem jelentek meg publikációkban és így nem váltak elérhetővé a kutatás számára. Feldolgozásom célja e munka első mérföldkövének letétele a Nagytarcsa–Malomárok feletti-dűlő avar településének bemutatása. A lelőhely nyomvonal alá eső részét az M0 autópálya északi szektorjának építését megelőző feltárások során, 2005-ben Kővári Klára tárta fel. Ezt követően 2021–2022-ben érte el a területet a csarnoképítési hullám és előbb próba- (Pomázi–Horváth Viktória), majd megelőző feltárást végeztünk (Farkas Zoltán). A három munka során közel 5,3 ha-os területet kutattunk meg, ahol egy laza szerkezetű késő avar kori település rajzolódott ki. A feltárások során 32 ház, néhány gödör, szabadon álló kemence és cölöphely, valamint az egész területet behálózó, számos tagból álló árokrendszer került elő. A leletanyagban a kézzel formált, díszített és díszítetlen fazéktörédek dominálnak, de mellettük néhány sütőharang darab, orsógombok és vastárgyak is előkerültek. A feltárt településrészlet „megtelepedési kategóriába” sorolása kérdéseket vet fel. Nagy területen, árokrendszerrel tagolt, 1–2 házból álló egységekre osztott lakott terület. A legtöbb házban kemence is található, így a legkézenfekvőbb egy pásztorkodó népcsoport téli szállásának tekinteni azt. A vármegye területén az elmúlt 20–25 évben számos hasonló településrészlet került elő (Tárnok, Biatorbágy, Üllő, Ecser stb.), viszont koncentráltabb településformák nem. Ezek alapján az is felmerülhet, hogy az egyes típusok megjelenése földrajzi adottságokhoz is köthető.

VII. Szekció

Czajlik Zoltán¹ – Rupnik László¹ – Reményi László²
Pars pro toto. Légitérészeti kutatások Pest vármegyében

¹Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar,
Régészettudományi Intézet

²Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Nemzeti Régészeti Intézet

Régi felismerés, hogy Pest vármegye területén mindazokkal a geológiai háttérrel, felszínformákkal és vízrajzi elemekkel találkozhatunk, amelyek Magyarországon megfigyelhetők. Hasonlóképp: a légitérészeti kutatások során is jól felkészülhetünk az országos szinten is jelentkező problémákból és az elérhető eredmények is kistáj-ról kistájra nagy változatosságot mutatnak.

Mielőtt azonban az egyes zónák kutatási lehetőségeit vázolnánk, szót kell ejteni egy, csak a központi régiót sújtó nehézségről, a beépítés problémájáról. Ez azt eredményezi, hogy nemcsak Budapest, hanem az agglomeráció egyre nagyobb részén is jelentős területek vonódnak ki a művelésből. Amiként Budapesten egyre kevesebb helyen folytathatók akár csak terepbejárások is, úgy szűkülnek a légi fényképezés lehetőségei is.

Az aktuális felszínborítás szerepe meghatározó. A fás, általában hegyvidéki, vagy dombvidéki területek csak lombmentes időszakban kutathatók eredményesen, akkor is elsősorban várak/sáncok azonosíthatók. E tekintetben Miklós Zsuzsa kutatásai példamutatók voltak, kiegészítő eredményekről tudunk beszámolni. A mozaikos felszínborítású zónákban évtizedek intenzív munkája hozhat eredményt, ezt illusztrálja az érd/százhalombattai halomsírmező megismerése.

A szántóföldi művelés alatt álló területeken meghatározó jelentősége van a földtani/talajtani háttérnek. Amíg a Zsámbéki-medencében hosszú időre volt szükség az MRT kutatásait épphogy meghaladó eredmények eléréséhez, addig a Pesti-síkságon már-már önállóan értékelhetők, korszakolhatók a légifotó-lelőhelyek.

Kutatásainkat 2022-től az MNM NRI és az ELTE BTK RTI közötti együttműködés keretében végezzük.

**Lukács Nikoletta¹ – Csergő Ákos¹ – Panyik-Görföl Mónika¹ –
Nagy Nándor Norbert¹ – Piroska Eszter¹ – Szűcs Melinda¹**
***Régészet kötött pályán. A Budapest-Belgrád vasútvonal régészeti
kutatásának előzetes eredményei***

¹Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Nemzeti Régészeti Intézet

A Budapestet Belgráddal összekötő 150. számú vasútvonal északi szakaszának régészeti kutatásai 2019 folyamán kezdődtek. A Várkapitányság Nonprofit Zrt. munkatársai terepbejárás során és adattári információk alapján összegyűjtötték a már ismert régészeti lelőhelyeket a nyomvonal mentén. 2022-ben próba-, majd 2023-ban megelőző feltárások következtek. Az ásatások mellett, a kivitelezési munkálatokat folyamatosan régészeti megfigyelés kíséri. A Soroksártól Fülöpszállásig tartó szakaszon összesen 53 lelőhelyen dolgozunk. Előadásunkban a Pest vármegyei feltárások során előkerült lelőhelyekből szemezgetünk Taksony, Dunavarsány, Délegyháza, Kiskunlacháza és Dömsöd területéről.

Dunaharaszttól keletre találtunk egy Árpád-kori településrészlethez tartozó kerek, terménytároló gödröt, melynek különlegessége, hogy közvetlenül a vasúti köággyazat alatt maradt meg.

Dunavarsányban két korábban ismeretlen temető látott napvilágot, melyek a bronzkor és az avar kor kutatásához nyújtanak új információkat.

A kiskunlacházi vasútállomás területén épülő gyalogos aluljáró kivitelezése során is szükségessé vált a régészeti bontómunka. A területen egy régről ismert lelőhely volt, így nem volt meglepő, hogy a földmunkák során Árpád-kori árkok, és egy épület maradványai bukkantak fel. A feltárás érdekességét az jelentette, hogy a földbe mélyen levert vaslemezek között dolgoztunk.

Több esetben is kerültek elő olyan lelőhelyek megfigyelés közben, amelyek az előzetes kutatások során nem láttak napvilágot. Ilyen lelőhely Dömsöd határában is található, ahol egy vízelvezető árok kialakítása közben fordított ki a munkagép kerámiatöredékeket. A későbbiekben feltárást végeztünk a keskeny nyomvonalban, ahol avar és Árpád-korból származó jelenségeket figyeltünk meg és dokumentáltunk.

A vasútvonal első kivitelezési munkálatai 1881-ben kezdődtek és a 20. század folyamán is többször felújították. Az előkerült régészeti jelenségek is kiválóan példázzák, hogy ekkora mennyiségű földmunka után is van lehetőség a régészeti lelőhelyek megismerésére és a leletek megmentésére.

Mészáros Máté¹

Az Árpád-kori Eben falu – település részletek Törökbálint területéről

¹ Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Nemzeti Régészeti Intézet

Törökbálint Égett-völgy dűlő / Spitzäcker területén 2018–2021 között Bózsa Anikó vezetésével több ütemben folytak feltárások. Árpád-kori települési objektumok kerültek felszínre, kevés őskori gödör mellett. A telepjelenségek közül kiemelkednek a hangsúlyosan kemencés objektumok, mint a külső kemencék és a veremházak. A leletek többsége a 12–13. századra keltezhető. A feltárt régészeti jelenségek valószínűleg a 2007-ben megtalált templomhoz tartozó település részei. A templom tágabb környezetében több feltárás is zajlott, melyek során szintén Árpád-korra, illetve késő középkorra keltezhető jelenségek kerültek elő. Valószínűsíthető, hogy az írott forrásokból ismert „Eben” falu (egyik) templomát és a település részleteit tárták fel az ásatók.

Az előadás alapját a 2018-as feltárás adja. Az ásatás során 228 régészeti jelenséget tártunk fel. Az objektumok szerény leletmennyiséget tartalmaztak. A feltárás során főleg állatcsontok és kerámia töredékek kerültek elő, csekély mennyiségű fém mellett. A kerámia anyagban megtalálhatóak az „osztrák” grafitos kerámiák, valamint a fehér anyagú edények is. A kemencék között több nagyobb méretű, valamilyen ipari tevékenységre utaló kemencét is dokumentáltunk. Kiemelendő a római sírkő felhasználásával épített, nagyobb méretű kemence. Az objektumok között pár szuperpozíció is megfigyelhető volt, ami arra utal, hogy a területet az Árpád-korban „hosszabb” ideig használták a kis számú leletanyag ellenére. Feltételezhetően már az Árpád-korban felhagyták a település ezen részét és a templomhoz közelebb éltek tovább a késő középkorban.

Csepregi Horváth Dóra¹

A Sibrik-dombi ispánsági vár kétosztatú palotaépülete

¹ Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Régészettudományi Intézet

Az ispánsági várak sorában kiemelkedő helyet foglal el a visegrádi Sibrik-dombon található erősség, hiszen a vár az ispánsági várak egyik speciális csoportjába, a kőfalú várak közé tartozik, és területe jórészt nem került beépítésre, így jól kutatható. A késő-római erőd alapjaira épített kora Árpád-kori központ kutatása nagy múltra tekint vissza.

Az 1974–75-ös ásatások során a vár délkeleti részén került elő az ún. ispáni palota. Ez a kétosztatú, egyik helyiségében fűtésre szolgáló kemencével rendelkező monumentális épület, az ispáni kápolna mellett, az egyik legkiemelkedőbb emléke a kora Árpád-kori időszaknak a várbelsőben. Magának az épületnek és a területéről előkerült leletanyagnak a részletes elemzése azonban ezidáig nem történt meg.

Az épülettel kapcsolatos kérdések egyik fontos eleme a kronológia, mely az épület 11. századon belüli építési idejére, illetve használati idejére irányul. A másik lényeges témakör az épület típusának meghatározása. A szakirodalomban az épületre ugyanis nem csak ispáni palotaként, hanem királyi udvarházként is utalnak. Az épület megnevezése körüli bizonytalanságokra a leletanyag feldolgozása mellett az épület tágabb kontextusban való értelmezése, tehát a párhuzamainak vizsgálata adhat választ.

A fentebb említett épület mellett a Sibrik-dombról ismert még további két épület, melyek kialakítása és elhelyezkedése szintén érdekes kérdéseket vet fel. A délnyugati oldalon, az ispáni kápolna alatt látott napvilágot egy ugyancsak kétosztatú épület, mely az alapozási árkából előkerült leletanyag és a rétegviszonyok alapján a 8–9. századra keltezhető. Szintén a vár délkeleti oldalán, az ispáni palotaként azonosított építmény északi oldalán helyezkedik el egy másik épület, melynek azonban a ’70-es évek ásatásai során csak a nyugati zárófala került kibontásra. Ez utóbbit az előkerülésekor a későrómai korra keltezték, ám a leletanyag értékelése alapján felmerülhet egy későbbi, másodlagos felhasználása is.

Kováts István¹ – Tóth Erik² – Viski Gábor³

Hadiesemények Visegrádon a 16–17. században

Konfliktusrégészeti megközelítések

¹ Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Mátyás Király Múzeuma

² Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Nemzeti Régészeti Intézet

³ Községi Régészeti Egyesület, önkéntes

A Visegrádon a 13–16. század között kiépülő erődrendszer a Medium Regni-ként ismert központi hatalmi régió stratégiai fontosságú megerősített pontjának számított. A menedékvárként, ispáni lakhelyként, alkalmi uralkodói szálláshelyként is használt erősség fő feladata az egész korszakban a kereskedelmi és közlekedési szempontból országos jelentőségű dunai folyami és szárazföldi útvonal katonai ellenőrzése és szükség szerint lezárása volt.

A Duna a 16–17. században a szemben álló hadseregek elsődleges felvonulási útvonalaként és logisztikai-utánpótlási szempontból egyaránt kiemelkedő jelentőségű maradt. Visegrád egyike volt a Buda előterét biztosító váraknak a Bécs és Buda közti fő folyami útvonalat ellenőrző felső-dunai védelmi lánc egyik elemeként. Az erősség birtoklása és megtartása tehát alapvető érdeke volt mind az oszmán, mind a keresztény hatalmaknak. Ez magyarázza, hogy az 1526 (a törökök első, a Duna-kanyar térségét ért inváziója) és 1685 (az oszmán haderő végleges kivonása a területéről) közti időszakban a visegrádi vár számos ostromot élt át. Ezek során nem csak a várrendszert, hanem magát a várost is súlyos károk érték. Az 1605 után már csak az „erődített helyek maradványaként” tekinthető erősség nem tagozódott be a végvári rendszerbe sem, azonban újra fontos szerepet játszott a 17. század végén a Buda visszafoglalását célzó előkészítő hadműveletek során. Jelentőségét véglegesen csak 1685 után veszítette el.

Az utóbbi években a vár és a város területén a nagy felületekre is kiterjedő régészeti kutatások és terepbejárások a 16–17. századi hadiesemények, ostromok számos emlékét hozták a felszínre. Az előkerült militáriák, fegyverleletek, különböző típusokba sorolható, tűzfegyverekhez tartozó lövedékek elemzése alapján képet alkothatunk az erődítések, ostromállások elhelyezkedéséről és jellegéről. A napvilágot látott rendellenes helyzetű temetkezések és egyes lokalizált épületkárok pedig a pusztulás és elnéptelenedés mértékét világíthatják meg.

Az előadás elsősorban az újabb, még folyamatban levő kutatások eredményeit ismerteti főleg konfliktusrégészeti megközelítésben.

VIII. Szekció

Kovács Zoltán¹

Solymár-Remeteszőlős lelőhely iparrégészeti objektumainak összehasonlító elemzése

¹Közösségi Régészeti Egyesület, önkéntes

A Budai-hegységben megbúvó középkori Kovácsi területén egykor folyt vasipari tevékenység részleteinek tisztázása újabb fejezetéhez érkezett 2024 őszén. A mai Solymár és Remeteszőlős települések külterületén fellelhető Árpád-kori és késő középkori ipari objektumok típusonkénti regisztrálása és térbeli elhelyezkedésük felmérése egy újabb szakasza az itt valamikor működő fémfeldolgozó ipar kutatásának. Ez a következő lépcsőfok egyben segítséget nyújthat a terület térbeli és időbeli ketősségének további értelmezéséhez, valamint annak bizonyításához, esetleg cáfolatához. A különböző funkciójú iparrégészeti jelenségek egymás melletti elhelyezkedésének, sorrendiségének feldolgozása rávilágíthat a középkori vasércbányászat és vasfeldolgozó ipar technológiai sajátosságaira, és speciálisan erre a területre érvényes jellemzőire is. Az említett objektumok számának, méreteinek, funkciójának, formai jegyeinek és tájolásának rögzítése és adatsorokba rendezése adhatja az alapot egy sor érdekes következtetés levonásának. Bizhatunk abban, hogy ezeknek az információknak a modellezése közelebb juttat bennünket a komplex nyersanyaggyűjtési és gyártási folyamat, az egész rendszer működésének megértéséhez. A kutatás válasszolni próbál továbbá olyan értelmezési problémákra is, mint a vegyes- vagy váltakozó objektum-felhasználás kérdése. A több mint száz munkagödör és egyéb régészeti jelenség felmérésének – civil önkéntesként nyilvánvalóan szűkösebb – eszköztárába tartozott az objektumonként felvett adatrögzítő lap, valamint a jelenségek felszínének szerkezeti-morfológiai vizsgálata és a felületen fellelt technológiai nyomok, salakok, ércek beazonosítása. Az előadásban elhangzó következtetések nem kívánnak a professzionális régészeti kutatás eredményességének igényével fellépni, inkább egy majdani átfogó kutatási program előkészítéseként, egyfajta mintavételezésként értelmezendők.

Kudó István¹ – Lukács Nikoletta² – Nagy Nándor Norbert² – Pánya István³ – Rác Tibor Ákos⁴

Kiskunlacháza középkori régészeti emlékeinek kutatása

¹Közösségi Régészeti Egyesület, önkéntes

²Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Nemzeti Régészeti Intézet

³Kecskeméti Katona József Múzeum

⁴Ferenczy Múzeumi Centrum

2019 őszétől Kiskunlacháza Város Önkormányzata kezdeményezésére a Ferenczy Múzeumi Centrum és a Közösségi Régészeti Egyesület rendszeresen szervezett terepbejárást, fémkereső műszeres lelőhelyfelderítést a település külterületén. Már a módszeres kutatások megkezdése előtt is számos lelet és információ került be önkéntesek révén a területileg illetékes múzeumba. A módszeres terepi munkák során több középkori templomos faluhelyet sikerült lehatárolni. Pánya István, a Kecskeméti Katona József Múzeum geográfus munkatársa drónfotózást és talajradaros méréseket végzett a középkori templomok területén, például Kiskunlacháza – Úrhegy területén, ahol még 2012-ben Pálóczi Horváth András azonosította terepbejárással, régészhallgatók segítségével az egykori templomot. Látványos leletek kerültek elő továbbá Kiskunlacháza – Szentkirályról, ahol az elmúlt két évben több ízben is szerveztünk fémkereső műszeres bejárást az egyesület önkénteseivel. A gazdag középkori település területéről egy fémmegmunkáló műhely nyersanyagai és késztermékei bukkantak a napvilágra, továbbá liturgikus tárgyak, illetve nagyszámú középkori használati tárgy. Az egyik fémkereső műszeres lelőhelyfelderítés alkalmával egy középkori fémelet depót is azonosítottunk, melyet utóbb leletmentés keretein belül bontottunk ki. A Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézet munkatársai egy nyomvonalas projekt megelőző feltárásai során, Lukács Nikoletta és Nagy Nándor Norbert vezetésével egy szórt szerkezetű Árpád-kori településrészletet tártak fel, melyhez további avar kori és középső bronzkori objektumok is járultak. A rendszeres terepi munkák az évek során kutatási projektté kapcsolódtak, melynek fő célkitűzése intézményközi együttműködésben a nagy kiterjedésű közigazgatási határral rendelkező modern város középkori településhálózatának felderítése, és az egyes települések belső szerkezetének precízebb megismerése. Jelen beszámoló eddigi kutatási eredményeinket összegzi és a 2025. évi kutatási terveket vázolja fel.

Felber Zsombor¹

Galgahévíz középkori fémleletei – egy kivételesen gazdag lelőhely Pest vármegyében

¹Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Régészettudományi Intézet

A műszeres lelőhelyfelderítések (fémkeresős kutatások) igen népszerűek a múzeum-barát civil önkéntesek körében, ezzel olyan mennyiségű és minőségű leletanyaggal gazdagítják a múzeumok gyűjteményeit, hogy az szinte teljesen átírja, vagy legalábbis erősen megváltoztatja egy-egy korszak anyagi kultúrájáról eddig alkotott képünket. A tanulmány tárgyát képező Galgahévíz, Beke-rét lelőhely kiváló példa erre.

A korábbi topográfiai kutatások alapján valószínűsíthető egy középkori templom és hozzá tartozó temető jelenléte, illetve a felszínről gyűjtött kerámiatöredékek nyomán település is ismert a lelőhelyen. Az utóbbi években újabb felderítések indultak, ezúttal azonban fémkereső műszer segítségével, ezzel jelentősen hozzájárulva a lelőhely régészeti örökségének megismeréséhez. Az előkerült leletanyag mennyisége (közel 230 fémtárgy), továbbá a nemesfémek, presztízstárgyak jelenléte, de a tárgytipusok sokszínűsége is rendkívüli gazdagságot mutat. A sokáig általánosan elfogadott nézet szerint az Árpád-kori és késő középkori településeket sokkal szegényebbeknek tartották, különösen a fémleleteket tekintve, azonban ez mára megváltozni látszik. Egyre több telepről ismerünk hasonlóan gazdag leletanyagot az új módszereknek köszönhetően, melyek újragondolásra készítenek bennünket a korszak megítélésében. A dolgozat középpontjában a fémkeresős leletanyag feldolgozása áll, így a tárgytipológiára és az emléktárgy kontextusban való értelmezésére helyezem a hangsúlyt.

Rékasi Borbála¹

Fémleletek a középkori Hernád településről

¹Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, Régészettudományi Intézet

Előadásom fókuszában a hernádi késő-középkori fémleletek állnak. A lelőhely Pest vármegye dabasi járásához tartozik. Helyi lakosok 2013-ban hívták fel a régészek figyelmét az itt elhelyezkedő lelőhelyre és az előkerült leletekre. A terület felmérésére és lehatárolására szolgáló terepbejárásra 2014-ben került sor. Az előkerült leletek főként az itt megtalálható két dombhátnál koncentráálódtak. A terepbejárás során sikerült azonosítani a késő középkori faluhelyet és a templom egykori helyét, melyet oklevelekben Szent Kereszt néven már 1408-ban említenek. Az egykori templom az autópályától 160 méterre helyezkedik el. A leletegyüttes 402 darab fémtárgyat tartalmaz. Viseleti elemekhez összesen 175 darab tárgy tartozik. Kiemelkedő lelet-

nek számítanak a különböző típusú ezüst pecsétgyűrűk, az aranyozott övcsatok és a díszes ruhakapcsolók. A használati eszközök 168 darabból állnak, melyek között legnagyobb arányban késnyéltartozékok jelennek meg. Nem elhanyagolható, hogy a területen 26 darab lövedék is előkerült, továbbá 8 darab plomba és 1 törött korpusz is megtalálható az anyagban. A feldolgozás során a fémleletek vizsgálatával pontosabb, átfogóbb képet kaphatunk a lelőhely 14. századtól 16. századig tartó időszakáról.

Bebők Bálint Gábor¹

Kertkultúra Vácon

¹Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Régészettudományi Intézet

A városi kutatások ritka lehetőséget nyújtanak arra, hogy betekintést nyerjünk több évszázados múlttal rendelkező városaink múltjába és lakóinak életébe. Ez a cél a 2009–10 között Vác belvárosában, a Káptalan utca 14-es számú telken zajlott régészeti feltárás feldolgozásával is. A kutatás központjában álló telek a középkorban a város német lakossága által lakott településrészén helyezkedett el, és a 13. század végétől a jelen korig szinte az egész idő alatt lakott terület volt. Ennek köszönhetően a telek objektumaiban és leletanyagában nem csak egy korszak figyelhető meg, hanem a városrész teljes múltja, ami lehetővé teszi a város topográfiai és demográfiai változásainak végigkövetését.

A késő középkorban a városrészben élő német anyanyelvű lakók a török seregek közeledtével, a 16. században a Felvidékre menekültek Vácról, így átadva a házakat és telkeket a magyar lakosságnak, akik helyére pedig török és balkáni származású népesség települt be a suburbiumba. Ez a demográfiai változás legfeljebb néhány éves hézagot ejtethet a Káptalan utca 14. telek szüntelen használatában, a kerámiaanyag viszont szépen alátámasztja a lakosságcserét.

A Magyar Királyság városaiban már a késő középkorban megjelent, és leginkább a Hunyadi Mátyás-féle reneszánsz kortól jelentős részévé vált a városi életnek és kereskedelemnek a kertkultúra. A kertgondozás nem tűnt el a török hódoltság idején sem, sőt még kiemelkedőbb szerepet töltött be a városi lakosság életében. Kora újkori forrásokból kiderül, hogy Vác a konyhakerti növények piacában igen jelentősen, budai-esztergomi-bécsi viszonylatban is részt vett.

Arra a kérdésre, hogy a késő középkorban és kora újkorban Vácon pontosan milyen növényeket termesztettek, és milyen objektumok és leletek árulkodnak a kertekről, és azok gondozóirol, a választ a Káptalan utca 14. alatt és a környező, korábban feltárt telkeken kell keresni, az ásatások dokumentációjában, az archaeobotanikai vizsgálatokban és az objektumok értelmezésében, leletpublikációkban.

Poszter Szekció

Cserpák Ferenc¹ – Péntek Attila¹ – Zandler Krisztián²

A Remete-völgyi Felső-barlang emberi tevékenységhez köthető csontleletei és a fauna revíziója

¹ Civil kutató

² Ferenczy Múzeumi Centrum

A barlang Budapest ÉNy-i határán, Remeteszőlős településen, a Remete szurdok-völgyben található. A bejárata a Remete-barlang felett, a völgytalptól 70 m-es magasságban (kb. 350 m tszf.) helyezkedik el. A lelőhelyen Gáboriné Csánk Veronika végzett ásatásokat a Budapesti Történeti Múzeum megbízásából. A barlang két részre tagolható, az előlő termében 1969-ben, a hátulsó teremben 1970-ben történt a feltáró munka. Az ásatáson előkerült kőeszközöket az ásató a Jankovich-barlangból előkerült iparhoz kötötte. A csontokat az ásatáson szelvényenként és rétegenként külön-külön gyűjtötték és csomagolták el. Az üledékből előkerült pleisztocén faunát Kretzoi Miklós határozta meg. A csontok meghatározásakor nem írták a lelet mellé, hogy milyen állapotban maradványa volt, így a teljes anyagot a revízió alkalmával, faji szinten újra meg kellett határozni. A barlang leletanyagát Gáboriné Csánk Veronika 1984-ben publikálta. A vizsgált maradványok ma két múzeum gyűjteményében (BTM Aquincum Múzeum Őskori Gyűjtemény és a Szabályozott Tevékenységek Felügyeleti Hatósága (SZTFH) Gyűjteményi Osztály) találhatóak, néhány darab kivételével leltározatlanok. A papírzacsókba csomagolt leletek jelentős részénél a csontok keveredését lehetett megállapítani. A holocén rétegekben is előfordult pleisztocén fauna és fordítva is kerültek elő ilyen maradványok. A csontok keveredését a pleisztocén idején az időnként beáramló víz mellett, a barlangban telelő barlangi medvék, a holocénben a borz beásások okozhatták. A legújabb kutatások szerint a barlang kitöltésében több pleisztocén korszak emlős maradványai keveredtek össze. A csontmaradványokon tafonómiai megfigyeléseket végeztünk, kiemelt figyelemmel az emberi tevékenységek nyomaira. Minden egyes csontot megvizsgáltunk surlófényben kézi nagyító segítségével. A csontfelszín vizsgálatát sok esetben a ragadozó emlősök fog- és rágásnyomai nehezítették. A leletek átnézésekor mindkét terem anyagában több vágásnyomos csontot sikerült találni. Az előlő teremben vadló és gímszarvas, a hátulsó teremben barlangi medve vágásnyomos csontmaradványait tudtuk azonosítani. A vizsgálatok alapján a medvék nemcsak telelőhelyként, hanem szülő- és nevelőhelyként is használták a barlangot. Az emberek valószínűleg a telelő medvéket ejtették el a barlangban. Újabb embertani leletek kerültek elő, de azok kora még vizsgálandó. Néhány égett csont és egy feltehetően pleisztocén korú gímszarvas átfúrt szemfoga is előkerült a revízió alkalmával. A publikáció említett feldolgozatlan mikrofaunát az anyagban, de sajnos azok elvesztek. Továbbá a faunalistában szereplő „megafauna” elemek: mamut, gyapjas orrszarvú, óriásszarvas nagy részét sem találtuk meg.

A barlangi oroszlán maradványok (egy fog kivételével) és a barlangi hiéna leletek a hátulsó teremből kerültek elő. A barlang további kutatására a hátulsó teremben meghagyott kitöltés adhat lehetőséget. Ennek a kitöltésnek a feltárása annál is szükségesebb lenne, mert a nyitott barlang minden állagmegőrző intézkedés híján amatőr „kincsvadászok” vagy éppen hajléktalanok számára szabadon hozzáférhető.

Giedl Dániel¹ – Jászberényi Mónika¹

Római kori szarmata körárkos temető Farnos határában

¹ Ferenczy Múzeumi Centrum

Farnos település infrastruktúra fejlesztésének keretében, a község déli határában létesített vasúti csomópont építéséhez kapcsolódóan a Ferenczy Múzeumi Centrum munkatársai megelőző feltárást végeztek 2020. 05. 11. – 05. 29. között. A projekt keretében érintett Farnos – Vasútállomás lelőhelyen elsőként a Várkapitányság Zrt. vezetésével terepbejárásra, geofizikai felmérésre, majd próbafeltárással került sor 2019-ben, melynek során egy szarmata település 6 objektumát (árkokat és gödröket) tárták fel. Az ezt követő megelőző feltárás során összesen 27 régészeti korú jelenséget azonosítottunk, amelyek közül a legjelentősebbnek egy 9 körárkos szakaszból és 7 sírból álló római kori (Kr. u. 3–4. századi) szarmata temetőrészlet tekinthető.

A sírgödrök kialakítása hosszúkás, téglalap alakú, enyhén lekerekített sarkú, egyenes oldalú és aljú volt, tájolásuk pedig É–D-i irányú. Mindegyik temetkezést körárkos övezte, melyek bejáratát a vizsgálható esetekben D-felé tájtolták. A temetkezések egy részét a korszakban általános jelenségnek tekinthető sírrablások elkerülték – a 7 sírből 4 bolygatatlan volt –, így a lelőhely jó lehetőséget teremt a temetkezési szokások alaposabb vizsgálatához. A feltárás során feltehetően rönkkoporsó használatát is sikerült megfigyelnünk, valamint egy esetben egy felnőtt és egy gyermek sírját közös körárkos vette körül, mely akár rokoni kapcsolatot is feltételezhet az elhunytak között.

A sírokból az általánosnak mondható viseleti elemek (fibula, vascsat), ékszerek (karperec, gyöngyök), használati tárgyak (kés, orsógomb), valamint az elhunytak mellé helyezett étellel vagy itallal töltött edények mellett, több római pénz és egy unikálisnak mondható, barbár készítésű, kettős furatú, emberábrázolásos üveggyöngy (függő) is előkerült.

A temető teljes egésze nem esett bele a feltárandó területbe, kiterjedése több irányba is folytatódik. A jelenleg ismert temetőrészlet értékelése és a leletanyagok közlése fontos adatokkal járulhat hozzá a térség római kori történetének pontosabb megismeréséhez.

Jászberényi Mónika¹

Korai szarmata női temetkezés Turáról

¹Ferenczy Múzeumi Centrum

A Ferenczy Múzeumi Centrum 2018-ban és 2019-ben, 2 hektár területen a Gödöllő – Hatvan vasúti vonalszakasz pályaépítési munkái kapcsán, Tura külterületén teljes felületű megelőző feltárást végzett. Az ásatáson 476 régészeti objektumot bontottak ki a régészek.

Bronzkori és Árpád-kori település, valamint avar temető részlete is előkerült. A 2018-as ásatási szezon utolsó napjain, decemberben két bronzkori gödörre ráásva egy dél-északi tájolású, bolygatatlan, 17–18 év körüli fiatal lány, viseleti elemekben és mellékletekben gazdag temetkezését sikerült dokumentálni.

Az elhunyt feje mellé több edényt, bronz csengőket, mellkasára egy nagyméretű, szögletes tükröt és egy orsógombot helyeztek. Nyakában a gyöngyökből fűzött lánc mellett egy bronz elemekből készültet is viselt, melyen apró méretű kis vödörcsüngők lógtak. Csuklóin karpereceket, több ujján gyűrűt viselt. Mindkét lába mellett övcsüngő helyezkedett el, melyre a gyöngyökön kívül több csigát, bronz és vas vödörcsüngőket függesztettek. Ruhája alját gyöngyhímzéssel díszítették.

Több aranyból készült tárgyat, többek között fülbevalópárt, nyakába lunulát, ruhájára pedig több bordázott háromszögletű és négyszirmú rozetta alakú flittert varrtak fel.

A tárgyak nem csak típusukban és anyagukban, hanem kereskedelmi kapcsolatokban is változatos képet mutatnak. A sír beleillik a Kárpát-medencében először megtelepedő, korai, Kr.u. 1. század második fele – 2. század első fele közé keltezhető szarmata „aranyhorizont” sírjai közé.

A közelben még két további, melléklet nélküli temetkezés, valamint egy üres sírgödör – melyek tájolása hasonló a már említett sírral – is előkerült, feltételezhetően ehhez a korszakhoz tartozhattak.

Látos Katalin¹ – Havasy Orsolya¹ – Libor Csilla¹

Találj rá a keresés örömére

¹Magyar Nemzeti Múzeum Közgűjteményi Központ Nemzeti Régészeti Intézet

Dunaharaszti határában, egy logisztikai raktárcsarnok építése közben a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézetének munkatársai két újonnan beazonosított régészeti lelőhelyen végeztek próba- és teljes felületű feltárást. A lelőhelyeken több korszak: szarmata, avar és Árpád-kori jelenségek kerültek elő.

Dunaharaszti – Csikósházi-dűlő I. lelőhelyen egy közép avar korban induló, és a késő avar kor végéig használt temető részlete látott napvilágot. A beruházással érintett területen 24 sírt tártak fel az intézet munkatársai, azonban a temető kiterjedése ennél minden bizonnyal nagyobb lehetett. Az egységes, ÉNy-DK tájolással, sorokba rendezett sírokban halotti kerevetként értelmezhető cölöphelyek maradványát is sikerült megfigyelni.

Dunaharaszti – Csikósházi-dűlő II. lelőhelyen két rétegben tártuk fel a régészeti jelenségeket.

A szarmata korra keltezhető településrészlet kutatása során – a földbe mélyített lakó- és gazdasági épületek mellett – sikerült több olyan házat is megfigyelni, melyeket a föld felszíne fölé építettek. Ezek régészeti nyomát a struktúrákba rendezett oszlophelyek megfigyelésével sikerült megragadni. A házak közt árkok és egyéb településobjektumok húzódtak.

A szarmata településhez kapcsolódó temetőt is érintette a kivitelezés. A körárkos sírokból elsősorban viseleti tárgyak, fibulák, gyöngyök, fülbevalók kerültek elő, illetve halotti mellékleteket tartalmazó kerámiaedények. Az egyik sírban apró, töredékes aranylemezeket találtak a halotti lepel használatára.

Kemencével ellátott házak, karámok, kiterjedt árokrendszerek és egyéb telepobjektumok bizonyítják, hogy a terület az Árpád-korban is lakott volt.

Köszönet illeti a Magyar Nemzeti Múzeum Közgűjteményi Régészeti Programjának önkénteseit, akik végig segítették a feltárást.

Libor Csilla¹ – Szénásy-Laczkó Virág¹ – Piroska Eszter¹ – Balázs Henriett¹
Radiográfiai vizsgálatok „in situ” felvett edényekről Pest vármegyéből

¹Magyar Nemzeti Múzeum Közgűjteményi Központ Nemzeti Régészeti Intézet

A röntgengépeket a 19. századi feltalálásuktól kezdve alkalmazták régészeti kontextusból előkerült maradványokon, melyek segítségével a szabad szemmel nem látható belső struktúrák is láthatóvá váltak. „In situ” előkerült edények esetében főleg urnáknál, illetve edényekbe rejtett depóknál alkalmazzák, hogy megfigyeljék az eredeti helyzetüket az edényen belüli tárgyaknak, és támpontot adjon a szétbontáshoz.

Mi jelen munkánkban dunavarsányi avar temetkezésekben feltárt földdel feltöltött ép edényeket, illetve szigetszentmiklósi harangedényes kultúra temetkezéseinek feltárt különböző méretű és funkciójú kerámiákat tettünk röntgensugár alá. Ezen vizsgálatokkal, amennyiben szilárd maradvány volt az edényben eredetileg, úgy rétegződést figyelhetünk meg, illetve detektálhatunk tárgyakat az edénybelsőben. Az avar kerámiák esetében már több archaeobotanikai vizsgálat bizonyította, hogy általában nem mutatható ki ételmaradvány, azaz magvakat, vagy elszenült maradványokat nem találunk az edényben, mivel feltételezhető módon inkább híg állagú ételeket, vagy italokat tettek ezekbe, vagy akár üresek is lehettek. Ám Csákeberényben voltak edények, melyeknél röntgen vizsgálatokkal sikerült rétegződést megfigyelni, és ezáltal valószínűsíteni, hogy az edény szilárdabb állagú ételmellékletet tartalmazhatott. Jelen munkánkban tehát ennek alátámasztását vagy megcáfolását tűztük ki célul, és végig röntgeneztük a dunavarsányi ép kerámiákat, válogatás nélkül. Ezen vizsgálatokat kiegészítettünk más korszak kerámiáival is, melyekben emberi maradványokat, és egyéb mellékleteket vagy viseleti elemeket is sejtthetünk, bizonyítva a módszer fontosságát és alkalmazhatóságát.

¹ Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Nemzeti Régészeti Intézet

A MÁV Zrt. Budapest–Kelebia vasútvonal északi szakaszának fejlesztése során, 2022 őszén a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézetének munkatársai megfigyelés közben egy eddig ismeretlen avar temetőre bukkantak Dunavarsány külterületén.

A kutatott területen 37 avarkori sír került elő. A korra jellemzően a sírok egy részét már az avar időszakban kirabolták, de ennek ellenére a mellékletekben viszonylag gazdagnak és sokszínűnek tekinthető temető értékes adatokkal szolgál a korszak temetkezési szokásairól és viseletéről. A sírgödrök egymástól többnyire azonos távolságra, hat sorba rendezve helyezkedtek el. A lekerekített sarkú, téglalap alakú északnyugat–délkelet tájolású gödrök egyszerű aknasírok voltak. Az aljuk kiképzése általában vízszintes volt, de egyes esetekben a koponya és a lábfejek alatt lemélyítést vagy a gödör négy sarkában cölöphelyeket figyeltünk meg, ami valamiféle sírépítmény, kerevet használatára enged következtetni. Koporsóra utaló nyomokat nem észleltünk, de az elhunytakat a testtartásuk alapján halotti lepelbe csavarhatták.

A halottak mellé, pogány szokás szerint étel- és italáldozatot helyeztek el kerámiaedényekben. Részleges kiskérődző- és szárnyas csontváz is gyakran előfordult a temetkezésekben. Hét sírból került elő a harcos férfiak viseletéhez tartozó öntött bronzveretes díszöv, amely a sztyeppei lovas népek rangjelző szimbólumának tekinthető. A leletegyütteseket a nagy övcsat mellett, a kéttagú széles címerpajzs vagy téglalap alakú griffes veretek alkották. Az öv végét állatviadalt ábrázoló, indadíszes, illetve áttört liliomdíszes nagy szíjvégek zárták le. Az övről lelógó mellékszíjakból a kisebb méretű veretek és nyújtott U alakú kis szíjvégek maradtak meg. A nők szinte állandó viseleti tárgyai és ékszerei közül üveg gyöngysorok, üvegberakásos és dobozos mellboglárók, üveggyöngy-csüngős bronz fülbevalók, huzal karperecek és gyűrűk, illetve csonttűtartók kerültek elő.

A fölbe került mellékletek elsődleges vizsgálata alapján a temetőrészlet feltehetően a középső avar kortól (7. század utolsó harmada) egészen a késő avar kor legvégéig (9. század eleje) volt használatban.

¹ Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Nemzeti Régészeti Intézet

2022-ben egy szakdolgozat keretein belül folytattuk a Gödöllő melletti Bessenőfalú vizsgálatát a településről szóló korabeli írott források, archív térképek, valamint a Besenő-patak és Antal-hegy környékéről előkerült régészeti leletek alapján. Kiindulópontunk a környéken aktív múzeumbárát fémkeresősök által összegyűjtött fém emléktárgy volt, amit további terepbejárások és fémkeresőműszeres lelőhely felderítések révén bővítettünk a Közösségi Régészeti Egyesület tagjainak segítségével. A tárgyakat a rézkortól egészen a kora-újkorig lehetett keltezni, de a leletek mennyiségét tekintve a középkor és a koraújkor dominált.

A középkori település pontos lokalizációjában a korabeli templom helye a kulcs. Az 1750–60-as években a lorettói kápolna építése során felfedezték a korábbi, elpusztult templom temetőjét, továbbá annak alapjait, és a maradványokat az új épülethez fel is használták. Az ekkor előkerült Mária szobor csodás megelégedésének körülményeit kutató egyházi vizsgálóbizottság szintén igazolta az objektum helyét.

A mai Máriabesenyő közigazgatási területén négy régészeti lelőhellyel határolták le a középkori települést, amelyek nagy valószínűséggel összetartoznak. A 2022-ben általunk kutatott terület azonban ezen a felvázolt határon kívül esik, így a kutatás célja az volt, hogy megállapíthassuk milyen kapcsolatban állhatott az a korabeli Bessenőfalúval. A török kort megelőzően a településről jelentősebb elvándorlást nem tudunk igazolni, így valószínűtlen, hogy az egykori lakosok a Besenő-patak rendház felőli oldaláról a 2022. évi kutatással érintett területre költöztek volna. Ezt igazolja, hogy a korszakban nem alakult ki más névalakja sem a helységnek. A besenőfalú kutatott terület méretéből, a leletek mennyiségéből és szóródásából adódóan nem a településhez tartozó határbeli majorság, vagy állatszárnyék állt a patak mentén, inkább közhasználatban lévő földként értelmezhetjük, ami többek között a faluhoz nagyon közeli erdőt, az azon áthaladó utat és a patak nyújtotta vízgyűjtőterületet jelentette.

Az előkerült középkori kerámia leletek a vonalas bekarcolású töredékekkel a kora Árpád-korra voltak datálhatóak, a fehér vagy bézs színű darabok pedig a korszak második felét reprezentálták. A 14–16. századra keltezhető emléktárgy apró, vörös szemcsés soványítású, továbbá vörös festésű és bordázott díszítésű töredékek formájában jelentkezett. A későbbi korszakok kerámiáin a korábbi stílustól eltérő vörös festés és engóbos díszítés volt látható, mellyel egészen a 19. századig is kibővíthető volt a leletanyag keltezésének a felső határa. Hasonlóan a kerámiákhoz, a fémleletek is sokszínűek voltak. A különböző gyűrűk és csatok mellett találtunk sarlót, késeket és egyéb más vereteket is, melyek akár a késő Árpád-korig is visszavezethetőek voltak.

A középkori településhálózatot tekintve – hasonlóan a mai helyzethez – nyugatra a gazdagabb Gödöllő, északra pedig az 1430-ban már pusztaként említett Babatfalú állt. Az Antal-hegyen ennek a Gödöllő–Babat–Besenő háromszögnek vezetett

át egy erdei útja, amelyet a leletek is igazolni látszanak (kerámia hiánya, díszesebb hengeres nyakú kés, gyűrű és pénzke). Ez az útvonal azonban jelentőségét veszítette az újkori infrastruktúra kialakulásával.

Szenásy-Laczkó Virág¹ – Aradi László Előd¹ – Fehér Kristóf¹ – Libor Csilla¹ **Egy császárkori temetőrészlet Albertirsáról**

¹ Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Nemzeti Régészeti Intézet

2024. augusztusában próbafeltárást végeztünk Albertirsa belterületén egy üzleti szolgáltató központ építéséhez kapcsolódóan, mely során egy új lelőhelyet azonosítottunk. Összesen négy kutatóárkot nyitottunk meg, melyekben nyolc sír látott napvilágot. A harmadik és negyedik szondákban szinte azonos távolságban jelentkeztek a DK-ÉNy tájolású sekély sírok, melyek egy 2–3. századi szarmata temető részét képezik.

A feltárt sírok közül három erősen bolygatott volt, a többiben a vázak, és a részlegesen megmaradt csontok a sírgödörökben anatómiai helyzetükben voltak, ezeknél bolygatásra utaló nyomot nem sikerült megfigyelnünk. A sírokban előfordultak a viselethez kapcsolódó tárgyak, mint a különböző típusú bronzfibulák, bronzcsörgő, függők, kisebb-nagyobb ásványokból és üvegpasztából készült gyöngyök, melyek szinte mindegyikét sikerült „in situ” felvenni és később rekonstruálni sorrendjüket. Továbbá mellékletként találtunk egy római üvegpalack töredéket és három edényt. A sírokból származó tárgyak közül kiemelkedik az S: 9. számú sírból előkerült ötkorongos emailos korongfibula. A sírban a vázcsontokból csupán a láb alsó részei és a rossz megtartású koponya maradványai maradtak meg, melyeket anatómiai helyükön, a feltételezhető eredeti pozíciójukban találtunk meg. A fibula az egykori szegycsont helyén, a viseletnek megfelelő helyzetben volt. A feltárás során előkerült tárgyak közül többnél, köztük az itt bemutatott fibulán is lehetőségünk volt az MNMKN Archaeometriai Laborjában mikro-XRF és Raman spektroszkópos vizsgálatot végezni, mely során azonosítottuk a tárgy alaptestének nyersanyagát, valamint a fibulát díszítő különböző színű zománc összetételét.

Jelen poszter célja a feltárt temetőrészlet általános ismertetése és a leleteken végzett természettudományos vizsgálatok eredményeinek bemutatása.

T. Biró Katalin¹

Kőeszköz nyersanyagok, kőeszköz depó leletek Pest megyében

¹ Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ

A Duna meghatározó jelentőségű földrajzi tényező a mai Budapest környéke, de egész Magyarország teljes területe szempontjából: egyszerre elválaszt és összeköt. Eltekintve attól a nyilvánvaló szereptől, amit, mint létfontosságú javak (víz, élelem (pl. hal) és művelhető, kellő nedvességtartalmú talaj) forrása jelentett az őskori közösségek számára, a kőeszköz nyersanyagok tekintetében is kiemelkedő szerepet játszott – mint nyersanyagforrás és első rendű kommunikációs csatorna, kereskedelmi és ellátási útvonal.

A bemutatott poszteren a Dunához köthető legfontosabb nyersanyagokat, ipartörténeti jelentőségű kitermelő helyeket és az ismert kőeszköz raktárléleteket foglalom össze, a kutatás jelen állása szerint.

Zandler Krisztián¹ – Péntek Attila²

Késő felső paleolitikus lelőhelyek Kiskunfélegyháza térségében

¹ Ferenczy Múzeumi Centrum

² Civil kutató

A Duna bal partján már a két világháború között ismertté váltak felső paleolitikus, Epigravettien lelőhelyek Horváth Adolf János kutatásainak köszönhetően, főként Vác térségében. A Galga völgy két oldalán Cs. Balogh Éva és T. Dobosi Viola, valamint az utóbbi két évtizedben Péntek Attila kutatásait érdemes megemlíteni. Gravettien és Epigravettien lelőhelyek egyaránt ismertté váltak Acsa, Csővár, Galgagyörk, Kálló, Püspökhatvan és Verseg környékén, néhány lelőhelyen (Püspökhatvan, Verseg) feltárás is folyt.

A Duna és a Galga közti, a Kosdi dombsághoz tartozó Kiskunfélegyháza, Püspökszilágy és Rád közötti területeken az utóbbi néhány évben terepbejárásainknak köszönhetően négy késő felsőpaleolitikus településfolt vált ismertté.

A lelőhelyek közös jellemzője topográfiai helyzetük, a patakokat kísérő dombsortetaján, az egykori állatvándorlási útvonalak mentén. Kő nyersanyagok terén a cserhádi limnoszilicite, helyi kovásodott mészkő, kovakavics és a mintegy 600–650 km távolságról, Alsó-Szilézia területéről származó északi tűzkő használata egységes. A lelőhelyek eszközkészlete szegényesebb, elsősorban vakarók, vésők, és retusált pengék találhatók a leletanyagban. Az eddig talált, viszonylag kis mennyiségű leletanyag még nem alkalmas sem a lelőhelyek pontosabb kulturális besorolására, sem a lelőhelyek funkciójára (alaptábor, vadásztanya) vonatkozó megállapításokra.

Jegyzetek:

Blank lined paper for writing on page 50.

Blank lined paper for writing on page 49.

Handwriting practice lines on page 50. The page contains 20 horizontal dashed lines for writing practice.

Handwriting practice lines on page 51. The page contains 20 horizontal dashed lines for writing practice.

Handwriting practice lines on page 54. The page contains 20 horizontal dashed lines for writing practice.

Handwriting practice lines on page 55. The page contains 20 horizontal dashed lines for writing practice.

Blank lined paper for writing on page 56.

Blank lined paper for writing on page 57.

Blank lined paper for writing on page 58.

Blank lined paper for writing on page 59.

Blank lined paper for writing on page 60.

Blank lined paper for writing on page 61.

Blank lined paper for writing on page 60.

Blank lined paper for writing on page 61.

Blank writing area with horizontal dashed lines.

Blank writing area with horizontal dashed lines.

Blank lined paper for writing on page 66.

Blank lined paper for writing on page 67.

Blank writing area with horizontal dashed lines.

Blank writing area with horizontal dashed lines.

Handwriting practice lines on page 68. The page contains 20 horizontal dashed lines for writing practice.

Handwriting practice lines on page 69. The page contains 20 horizontal dashed lines for writing practice.

Handwriting practice lines consisting of 20 horizontal dashed lines on a white background.

Folyó szeli ketté.
Régészeti kutatások Pest vármegyében
Ferenczy Múzeumi Centrum, Szentendre,
2025. március 6 – 7.

Kiadja: FERENCZY MÚZEUMI CENTRUM

Felelős kiadó: BORBÉLY-TARDY Anna

Szerkesztő: DÉCSI Enikő és RAJNA ANDRÁS

Tördelés: KISS Krisztina Noémi

Nyomda: PrimeRate Nyomda, Budapest

© szerzők

© fotósok

© Ferenczy Múzeumi Centrum, 2025

A kötet szerzői jogilag védett. A kiadó előzetes írásos
hozzájárulása nélkül részleteiben sem reprodukálható.

Ferenczy Múzeumi Centrum
2000 Szentendre, Fő tér 2-5.
www.femuz.hu

ISBN 978-615-5860-41-6

Támogató:

Nemzeti
Kulturális
Alap

FERENCZY MÚZEUMI
CENTRUM

Szentendre

